

د ژبنيو وني آرونه

(د ژبې د تدريس اصول)

Ketabton.com

خپرنډوی عبدالغفور لېوال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لیک لږ (فهرست)

سریزه

لومړی خپرکی

د ژبنيوونې ارزښت
د لوستلو د زده کړې ارزښت
د ژبنيوونې ساحه
مورې ولې غواړو چې ماشومان مو لیک - لوست زده کړي
د یوه ښه لوستونکي ځانگړنې
د ماشوم ذهني وده
هغه تستونه چې لوست ته د ماشوم چمتوالی څرگندوي
د لومړنيو زده کړو پروگرام ته یو عمومي نظر
الف - قرائت
د لومړنيو زده کړو پروگرام د قرائت په اړه وایي
له افادې سره د زده کوونکو عادي کول
لیکنی (تحریري) افاده

دوهم خپرکی

د زده کوونکو ترمنځ فردي توپيرونه او په دغه برخه کې د ښوونې او روزنې د ارونو دریځ
اورېدل
د اورېدلو په اړه څو وړاندیزونه
د غوږ نیولو لاملونه
د یوه ښه اورېدونکي ځانگړنې
په بېلا بېلو ټولگيو کې د اورېدلو د مهارت د ښه کولو لپاره څو وړاندیزونه
له لومړنيو ټولگيو څخه پورته ټولگيو کې د اورېدلو د مهارت د تدریس په اړه ځینې وړاندیزونه

درېیم خپرکی

ژبښوونه

الف-ژبښوونه په لومړنيو ټولگيو کې

ب-دلور ټولگيو ژبښوونه

څلورم څپرکي

ليکل

لومړي ټولگي

په ليکلو کې ځينې د پام وړ ځانگړنې

په لومړيو او دوهمو ټولگيو کې د ليکلو د مهارت وده او د هغې لارې چارې

لنډيز

پينځم څپرکي

په لومړنيو ټولگيو کې خبرې او د افادې قوه

افاده او خبرې کول په لوړو ټولگيو کې

په لوړو ټولگيو کې د ليکنې افادې ښه والی

وينا (تقريري افاده)

اخځليکونه

يادښت

د ژبښوونې ارونه ، زما دلپسانس د دورې مونوگراف دی ، چې پر ۱۳۷۹ لمريز کال مې ليکلی و. لارښود استاد مې ښاغلی پوهنمل غلام نبي فراهي و. هغه مهال په دې اړه د کابل پوهنتون د ژبو او ادب پوهنځي لپاره اړتيا وه ، چې د ژبښوونې دارونو د لوست په اړه د زدکړې د دورې يو پاييلیک وليکل شي ، چې هغه مهال دا چاره ماته راو سپارل شوه .

له هغې ورځې څخه نږدې څوارلس کاله تيريري ، دا کتاب زما د ځانگړي کتابتون په يوه کوچني ترڅاورو او دوو لاندې پروت و ، تر دې چې زموږ تکړه فرهنگي ملگري ښاغلي صادق ژرک او دهغه د غورځنگ ملگرو ورڅخه دووې وځنډلې ، چې دادی چاپ او ستاسو په لاسونو کې دی . د دې کتاب په اړه لاندینی يادوني ضروري دي ، چې هيله ده تر لوستلو مخکې يې په پام کې ولری :

کتاب په هماغه ليکدود خپريږي ، چې هغه وخت ما پرې ليکل کول ، زه باور لرم چې په دې څوارلسو کلونو کې به زما په ليکدود کې بدلون راغلی وي ، ځکه دهرې ژبې ليکدود د لښه پوهاوي ، لنډون ، او اسانتيا لپاره بدلون مني او ورسره د ليکوالو د ليکلو په سبکونو کې هم بدلون راځي . په کتاب کې څو ځايه دهغه مهال دود (معمول) تدریسي نصاب څرنگوالي ته اشارې شوي دي ، چې په هغو کلونو کې دهېواد په ښوونځيو کې تدریسېده ، ځکه خو دغه بېلگې پر او سمهالي نصاب د تطبیق وړ نه دي ، خو د بېلگه يې شننې لپاره لاهم کاريدلای شي .

دا کتاب د ژبښوونې په برخه کې يوه ابتدايي لارښوونه وگڼئ ، که څوان خپرونکي پر دې تاداو دنورو ډبرو ايښود او د شوي کار دنيمگړتياوو د سمون په نيت دا سکالو لاپسې بډايه کړي ، باور لرم چې د پوهنې او زده کړې په برخه کې به يې يوه ملي هڅه کړې وي .

په پای کې له درنو : صادق ژرک او د غورځنگ له نورو ملگرو څخه مننه کوم ، چې د دې رسالې چاپ ته يې اوږه ورکړه ، له گران همکار خپرنډوی رفيع الله نيازي څخه مننه چې د دې کتاب په بيا کتنه کې يې خپله ملگرتيا وپالسه .

هيله ده ، چې دغه کوچنی هڅه په ډير څه و شمارئ

خپرنډوی عبدالغفور لېوال

۱۳۹۲ - سلواغه - ۱۵

دلار بنود استاد نظر

دغه ليكل شوی مونو گراف د پښتو خانگي دتکره او با استعداد زده کوونکي بناغلي عبدالغفور لېوال هڅه اوزيار دی. نوموړي په خپله دې رساله کې ډير په زړه پورې او نوي مسایل خپرلي دي ، چې کار يې د قدر وړ دی .

د پښتو خانگي په بحثونو کې يو هم د ژبې د تدريس اصول دي ، چې په تېره بيا هغو محصلانو ته يې زده کړه ډيره مهمه ده چې د ښوونکيو په توگه کار ترسره کوي .

هره پوهنه دورزده کولو خپل اصول او تدريسي ځانگړنې لري . په لوی سر کې د ساينسي او تجربې علومو تدريس له ټولنيزو او بشري علومو سره متفاوت دي . بيا په بشري علومو کې د ژبې تدريس خپلې ځانگړنې او ميتودونه لري ، چې بناغلي لېوال په خپله دې رساله کې دهغو پر څرنگوالي څېړنه کړې ده .

زه باور لرم ، چې په راتلونکي کې به دغه رساله د ژبې د تدريس په برخه کې يوه د پام وړ سرچينه وي . زه د دې ترڅنگه چې دغه رساله دلېسانس دورې د بريالۍ پای ته رسوونې لپاره کافي او وړ بولم ، ټينگار کوم ، چې دغه په زړه پورې رساله چاپ او خپره شي . د پېداگوژيکو علومو مينه وال به د دې رسالې له چاپ او خپراوي څخه بشپړه گټه پورته کړي .

زه د دې رسالې د ليکلو پرمهال د بناغلي لېوال هراړخيزې هڅې ستايم او په راتلونکي کې يې دلا ډيرو برياليتوبونو غوښتونکی يم .

په درناوي

پوهنمل غلام نبي فراهي

۲۴-۴-۱۳۷۹ هـ ش

کابل پوهنتون

د ټولنيز پرمختگ بنسټ فرهنگ او د فرهنگ بنسټ ژبه ده.

سرېزه:

ژبېښوونه د اوسمهالې پوهنې له هغو بنسټيزو توکيو څخه ده، چې دهغې د ارونو په اړه له اوږده مهاله را په دېخوا د نويو زده کړو او تجربو پر بنسټ نوي اندونه او نظريات رامنځته کېږي، داسې گروهه شته چې د بشر لومړنۍ ځانگړنه ژبه ده او له فلسفي پلوه د نړۍ ليد (شناخت، معرفت) له غوره او مهمو لاملونو څخه يوه هم ژبه ده. ژبه په فطري او طبيعي بڼه له کورنۍ څخه زده کېږي، خو کله چې د هغې د زده کړې په اړه د ښوونې سکالو را وړاندې شي، نو لرغونتيايي د لیک تر رامنځته کېدو هم پخوا زمانې ته رسيږي. په مصري، چيني، هندي اريايي، رومي او يوناني مدنيتونو کې ژبېښوونه د پوهنو له لومړنيو ښوونو څخه ده، په زړه اوستا کې د سنسکرت ژبې د زده کړې په اړه يادونه شوې ده او د "پاښيني" څلورزره کلن پښويز اثر خو دا جوتوي چې په زړه اريانا کې ژبېښوونې او ژبپوهنې ته څومره پام کېده. د يونان په طلايي مدنيت کې د سوکرات له لارښوونو نيولې بيا د اپلاتون تر اکاډمۍ او د ارستو تر کتابونو پورې د ژبېښوونې په اړه بېلا بېل بحثونه ليدلای شو، چې د گڼو نورو پوهنو په شان يې لومړنۍ اکاډميک بنسټځای هم همدا مدنيت گڼلای شو. د ژبې تدریس (ژبېښوونې) له هغه مهاله تر ننه پورې بېلا بېل پړاوونه وهلي، چې په شلمه پېړۍ کې د يوې جلا پوهنې په توگه د نوې ارواپوهنې رامنځته کېدلو هم ورسره مرسته وکړه، د ښوونې او روزنې ارواپوهنه هغه مهال په جدي بڼه را وړاندې شوه چې بشريت د دغو دواړو ټولنيزو ښکارندو (پديدو) جدي اهميت ته متوجه شو او ټيک همدا مهال و، چې د ژبېښوونې په اړه هم نوې تجربې او نوي معلومات مطرح شول.

دغه مسئله هغه مهال نوره هم د پام وړ شوه، چې د ښوونې او روزنې په بهير کې د لومړي شرط او اړ په توگه د مورنۍ ژبې سمه زده کړه د يوې اړتيا په توگه ومنل شوه او دا يې وپتېيله چې تر هر څه مخکې ښايي ژبه زده کړو. په دې اړه زما ځانگړې مينه او خوږه وره مطالعه له پخوا څخه موجوده وه او د ځينو مسايلو په اړه مې څه نا څه يادښتونه هم ساتلي وو. همدا چې د پوهنځي په څلورم کال کې د مونو گراف ليکلو اړتيا رامنځته شوه، نو ورسره څو نورو لاملونو دې ته وهڅولم چې په دغه برخه کې دې دا کوچنۍ رساله وليکم. لومړی دا چې په څلورم ټولگي کې موږ په دې اړه (د ژبې د تدریس اصول) په نامه يو مضمون لوست او د دغه لوست درانه استاد ښاغلي پوهنيار غلام نبي فراهي راته په دې اړه د يادښتونو د تنظيم او راټولولو هدايت راکړ، له بلې خوا زما په ځانگړي کوچني کتابتون کې ځينې داسې کتابونه، مجلې او خورې وړې مقالې لاسته راغلې، چې له هغو څخه مې د دې رسالې د ليکلو پرمهال گټه اخيستلای شوه، همدا راز له يو

لې پوښتنو گروپونو وروسته راته ښکاره شوه، چې په دې اړه تر اوسه کوم جلا مونو گراف یا کتاب په پښتو ژبه نه دی کښل شوی (او که وي هم نو ماته به نه وي ښکاره) ځکه خو په دې اړه د څه لیکلو هڅه راته ډېره بې گټې ونه برېښیده، نو هماغه و، چې پر لیکلو مې پیل وکړ او وخت ناوخت مې له خپل لارښود استاد سره په دې اړه مشورې وکړې، چې درنو لارښوونو یې ددغې رسالې په بشپړتیا کې راسره ډېره مرسته وکړه. دا لیکنه پینځه څپرکي او څلور دېرش لوی او واړه سرلیکونه لري. په لومړي څپرکي کې د ژبښوونې ارزښت او ځینې هغه میتودونه خپرل شوي، چې له ماشوم سره د ژبې د زده کړې په برخه کې مرسته کولای شي. دوهم څپرکی دا څرگندوي چې زده کوونکي څه ډول کولای شي د ژبښوونې له چارې څخه سمه گټه واخلي. په درېیم څپرکی کې په بېلا بېلو بڼو د ژبښوونې چارې په ټیټو او لوړو ټولگيو کې خپرل شوي دي. څلورم څپرکی د لیکلو په اړه څرگندونې لري او په پینځم څپرکي کې د ژبني افادې یا (خبرواترو) د ښو ترسره کولو په اړه یادونې شوې دي.

په دې لیکنه کې له هغو سرچینو څخه پرته چې د رسالې په پای کې ښوول شوي، د لیکوال ورځنۍ تجربې او لیدنې، له استادانو څخه پوښتنې او بحث او د دوستانو مشورې هم گټورې وې، چې ښايي هېرې نه شي. په پای کې غواړم له خپلو ټولو درنو استادانو څخه، چې په څلور کلنه زده کړه کې یې زه نازولی یم مننه وکړم. ښاغلی استاد صابر خویشکی او ښاغلی استاد جمعه گل لورین، خود ډېرې مننې وړ ځکه دي، چې د ژبې په اړه مې ډېر څه له دوی څخه زده کړي دي. زما دروند مشر ښاغلی استاد محمد بشیر دوديال هم د مننې وړ دی، چې د رسالې په تخنیکي چارو او مانيزو لارښوونو کې یې ډېره مرسته راسره کړې ده، خپل لارښود استاد محترم پوهنیار غلام نبي فراهي یو ځل بیا په مننه لمانځم، چې د زده کړې او مونوگراف لیکنې په ټوله دوره کې یې په خورا صمیمي او مینه ناکه ژبه راته لارښوونې کړې دي.

له ټولو نه په مننه او لمانځنه

عبدالغفور لېوال

کابل پوهنتون ۱۳۷۹ / ۴ / ۱۵

لومړی څپرکی

د ژبښوونې ارزښت

د کوچنيانو او لويانو لپاره د ژبښوونې ښوونيز نصاب او د وگړو په رويه او اکر، په تېره بيا په پرمختيايي هېوادو کې ډېره د پام وړ خبره ده، د يوه ستر ښوونکي په اند د ژبې ارزښت له هغو ټولو سامان الاتو څخه زښت زيات دی، چې په دې دوه زرو کلونو کې رامنځته شوي دي، ځکه چې ژبه د وگړو د ورځني ژوند يو ضروري توکی دی او ژبه د وگړو ترمنځ په ورځني ژوند کې د افکارو د تبادلې او تنظيم وسيله ده.

مخکې له دې چې لوستل رامنځته شي، ښکاره ده چې بايد لومړی ليکل کېدونکي څيزونه د بشر په لاس کې وي او مخکې له دې چې ليکنې را ښکاره شوي وي بايد چې کلمات او يو ځانگړی اند له وگړي (فرد) سره موجود اوسي، نو له همدې ځايه ليدل کيږي چې ژبه کومه نوې اختراع او موندنه نه ده، بلکې دا د بشر يوه ډېره پخوانۍ وسيله او لرغونې فعاليت دی. ان دا چې ژوي هم د ځينو نښو په څرگندولو او د ځينو ټاکلو غږونو په اوچتولو خپلې اړتياوې ښکاره او جوتوي، د بېلگې په ډول يو څاروی دا جوتوي چې وږی دی، نو غږ د وسيلې په ډول کاروي، خو په دې نه توانيږي چې د خپلې خوښې خواږه وغواړي، خو دا يوازې بشر دی چې له ژبې څخه د افکارو د تبادلې د يوې وسيلې په ډول کار اخلي او د هغې په واسطه خپل افکار له خپلو شاوخوا نورو وگړو سره شريکوي.

نننی تمدن او پرمختياوې له مخاېرې او د افکارو د تبادلې له وسايلو پرته هېڅ ممکن نه دي، يعنې که ژبې او د هغې په اړوند نورو وسايلو، لکه: راډيو، جرايدو، تيليفون او نورو وجود نه درلودای، نو ننني تمدن به وجود نه درلود. له دې کبله چې ژبني فعاليتونه د هر ښوونځي د زده کړې نصاب جوړوي، نو ځکه کوچنيانو ته پکار دي، چې تر هر څه دمخه په خپله ژبه کې پوره وړتيا او مهارت ترلاسه کړي، په دې ډول به دوی د خپل گروپ فعال غړي وشمېرل شي، يعنې پکار ده چې د کوچنيانو لپاره ژبه که د ويلو په بڼه وي يا د لوستلو په بڼه، بايد دا ورته د ښوونځي او د کور د فعاليتونو مهم جز وگرځول شي.

ژبه د کار د ترسره کولو (خبرو کولو، لوستلو، اورېدلو، لیکلو او تفکر) لپاره کارول کېږي. ژبه د هغو مهاروتونو له جملې څخه ده چې باید زده کړای شي.

د ټولني هر نورمال وگړي په يوه نه يوه ژبه خبرې کوي، څوک په پښتو، څوک دري، څوک انگليسي او فرانسوي او همداسې په نورو ژبو گڼېږي، يعنې ژبه په ټوله نړۍ کې پکار ده، خو عيني ژبه په ټوله نړۍ کې دود نه ده، ان دا چې زموږ په هېواد کې دوه رسمي ژبې شته چې پر هغو سربېره نورې ژبې، لکه: بلوچي، ترکمني، پشه يي او نورې هم لرو. دغه ژبې هم د هېواد په بېلابېلو سيمو کې ويونکي لري. همدا راز په يوه ژبه کې نظر بېلابېلو سيمو ته توپېرونه شته، د بېلگې په ډول ايراني فارسي، د کابل له فارسي سره ډېر توپير لري. کوچنيان هم د خپلو کورنيو د چاپيريال پرته د ژبې د ښه کارولو، د لغاتو پېژندنه، د کتابونو او مجلو پېژندنه او د ژبې د زده کړې د نورو وسايلو په نظر کې نيولو سره چې د ژبې په زده کړه کې ارزښت لري، له يو بل سره توپير لري. ژبه خپله ريښه له علایمو او سمبولونو څخه را پيلوي يا په بل عبارت سمبولونه او علایم د ژبې بنسټ جوړوي، چې دغه سمبولونه او علایم د ټولني له خوا منل شوي او د هغو په مانا موافقه شوې ده، د بېلگې په ډول کله چې موږ وايو (پسه) نو زموږ موخه له يو ډول کورني څاروي څخه ده چې وړې لري، بې ازاره دی، موږ ته گټور دی او موږ ټول يې په همدې نوم (پسه) يادوو. خو که د بېلگې په ډول موږ موافقه کړې وای، چې فرضاً همدا څاروی د (څوکی) په نوم وپېژنو، نو څاروی به هماغه و، خو نوم به يې دا بل و.

د داسې ويونو او لغاتو ښوونه، لکه: پسه او څوکی. کوچنيانو ته ډېره اسانه ده، ځکه چې دوی د داسې لغاتو (ويونو) مانا او مقصد ليدای شي، خود ځينو لغاتو (ويونو) مانا او د هغو ښوونه کوچنيانو ته ستونزمنه ده، لکه: (ديمو کراسي) ځکه د ديمو کراسي په شان کلمات او لغتونه کوچنيانو ته مجمل وي، دوی يې نه ليدای شي او نه يې مقصد پېژني، دا کلمات صرف د مفاهيمو لپاره کارول کېږي، دا د داسې شيانو نومونه نه دي، چې موږ يې وينو يا يې ترسره کوو.

ژبه يوه ټولنيزه وسيله ده، خو که مو په کوم غره کې په يوازيتوب ژوند کولای، نو هېڅکله به خبرو ته اړ نه واست، ځکه څوک به نه وو چې ستاسو خبرو ته يې غوږ نيولای وای. ژبه د افکارو د تبادلې لپاره ده، ژبه د حقايقو د بيان لپاره ده او بلاخره ژبه د ارثي ثقافت د لېږدولو لپاره وسيله ده. هغه وخت چې وگړو له ليک لوست سره بلدتيا نه لرله، مشرانو او سپين ږيرو به د پخوا زمانو نکلونه ماشومانو ته بيانول او هغوی به هغه زده کول او نورو نسلونو يا بل نوي کول ته به يې نقلول، هغه وخت تاريخ سينه په سينه د وختونو په کړلېچونو کې لېږدول کېده، خو کله چې ليک رامنځته شو، په تېره بيا کله چې د طباعت فن رواج شو، تاريخ وليکل شو او د زمان په حافظه کې ثبت شو، همدارنگه رياضي، ساينس او ان دا چې ځينو اوامرو کې اسانتياوې رامنځته شوې.

د لوستلو د زده کړې ارزښت:

لوستل هغه کونجې ده، چې د کتابونو وړ زموږ پر مخ را پرانيزی، يا په بله وينا: لوست هغه وسيله ده چې دهغې په واسطه کوچنيان ښوونه او رزونه زده کوي. په حقيقت کې لوستل د ښوونې او روزنې بنسټ جوړوي، که يو څوک لوست ونشي ويلای، نو له تاريخ، جغرافيا او نورو ساينسي مضامينو څخه هېڅ

نشي زده کولای او نه هم پرې پوهېدای شي. څوک چې د لوستلو په مهارت کې وروسته پاته وي، هغه له ښوونې او روزنې څخه پوره گټه نشي پورته کولای.

د افغانستان د لومړنيو زده کړو پروگرام چې د لومړنيو ښوونځيو په بېلا بېلو ټولگيو کې د بېلا بېلو مضامينو تدريس او درسي ساعتونه ټاکي، په دري ژبو سيمو کې په يوه اونۍ کې ۱۲ ساعته دري ژبه او پښتو ژبو سيمو کې ۱۲ ساعته پښتو لوست تدريسوي، دا د رياضي د لوست پرته درې ځلې زيات وخت دی. * د ښوونځي لومړی کال د سواد د ودې لپاره دی. کله چې مور لوستي (باسواد) وايو، نو زموږ مقصد له هغه سويه مهارت څخه دی، چې ټول بايد هغه اندازه ليک ولوستلای شي، ځينې وخت د يو لنډ ساده پرگراف د لوستلو د قدرت په توگه تعريفېږي، خو په هر ډول بايد پوه شو چې سواد صرف د څو کلمو له تلفظ کولو څخه لوړ دی يعنې زموږ موخه له سواد څخه داده، چې لوستونکی دې د ليک پر مقصد، مانا او مفهوم باندې پوه شي.

په پرمختيايي هېوادونو کې د وگړو د باسواده کېدو لپاره ورځ په ورځ اړتيا زياتېږي. لويان له دې مهارت څخه (سواد څخه) د ترافيکي ليکنو، علاماتو، لوجو، اخبارونو او نورو لپاره کار اخلي، هغوی دې ته اړ دي، چې د روغتيا، د ماشوم روزنې، د کرنې د ښه کولو، د خوراک د غوره کولو او نورو په اړه له همدې لارې معلومات او پوهه ترلاسه کړي. هغوی بايد د خپلو دوستانو او مسافرو خپلوانو ليکونه ولولي او دهغوی ځواب بېرته وروليږي او په پای کې دوی اړ دي، چې ليکل شوي ډېره ساده لارښوونه هم ولولي. د يونسکو يو راپور څرگندوي، چې د دنيا له نيمايي زيات وگړي نالوستي دي او هم د نړۍ له نيمايي زيات وگړي له لورې او فقر سره مخامخ دي. نالوستي د توليداتو د کمي، د خوراکي توکيو د لږوالي او د وژونکو ناروغيو عامل ده.

ستاسو دنده د ښوونکي په توگه ډېره درنه ده. تاسو له ډېر لوی خنډ او لويې مجادلې سره چې په افغانستان کې مخامخ ياست، هغه له بېسوادی سره مجادله ده.

د يونسکو راپور زياتوي چې په نړۍ کې له هرو پينځو ماشومانو څخه نيمايي يې ښوونځي ته نه ځي او څلور نور يې له لومړنيو زده کړو څخه لورې زدې کړې نشي کولای او له لسو ماشومانو څخه يوازې يو ماشوم لوړو زده کړو ته رسېږي. داده هغه جگړه چې تاسو افغاني ښوونکي بايد په هغې کې بريالي شئ، چې څرنگه له هرو لسو ماشومانو څخه هغه پېنځه نور يې بايد ښوونځي ته راوبولي او څرنگه کولای شئ هغه پېنځه نور چې له لومړنيو زده کړو څخه پورته زده کړې نشي کولای په ډېره ښه توگه ښوونه او روزنه ورکړئ، چې خپل ځان او خپلې ټولنې ته گټور شي او په پای کې څرنگه کولای شئ هغوی وهڅوئ چې لوړو زده کړو ته دوام ورکړي. افغانستان تحصيل کړي لارښود ته اړتيا لري. افغانستان تکړه ښوونکو ته اړتيا لري افغانستان روزل شويو ماهرو کارگرانو ته ضرورت لري او بالاخره افغانستان دې ته اړتيا لري چې خلکو يې له کليوالي زده کړو څخه لورې زده کړې ترسره کړي وي.

* يادونه: دا کتاب په کال ۱۳۷۹ لمريز کې ليکل شوی دی، ځکه خو د تعليمي نصاب بېلگې د هماغې زمانې له دود نصاب څخه اخيستل شوي دي او په هيڅ وجهه پر او سمهالي نصاب د تطبيق وړ نه دي.

په افغانستان کې د لیک لوست ښوونه د ځینو نورو هېوادونو، لکه د چین یا نورو پرتله اسانه ده، ځکه چې د چینایي پرتله پښتو او دري ژبې الفبا لرونکې دي او د الفبایي ژبولیک لوست د هغو ژبو د زده کړو پرتله ډېرې اسانه وي، کومې چې په شکلونو او انځورونو کې کلمات افاده کوي نه دا چې حروف. په چین کې مخکې له دې چې یو کوچنی لیک زده کړي، باید لږ تر لږه زر داسې شکلونه او انځورونه وپېژني، چې علایم او نښې بلل کېږي، ځکه چې د چینایي رسم الخط هره نښه او انځور یوه کلمه څرگندوي. یعنې هره نښه د یوه حرف ښوونکې نه ده، نو ځکه د دا ډول زرو انځورونو پېژندنه څه اسان کار نه دی.

کله چې یو کوچنی د لومړي ځل لپاره کتاب پرانیزي، داسې څه ویني، چې ده ته لکه د چینایي رسم الخط په شان عجیب انځورونه ښکاره کېږي، خو بیا هم دی کولای شي ځینې شکلونه او انځورونه ذهن ته وسپاري او هغه یاد کړي. ډېرې لومړنۍ کلمې په همدې بڼه ښوول کېږي، خو دا هم باید وویل شي تر هغې چې ماشوم د دغو کلماتو حروف د هغوی له غږونو سره ونه پېژني، هغه چینایي ته ورته دی چې یوازې پر کلماتو، نښو او انځورونو او خپله حافظه باندې استناد کوي.

د ژبښوونې ساحه:

۱- کومه ژبه ښوول کېږي؟

نن سبا په افغانستان کې له لومړي ټولګي څخه تر درېیم ټولګي پورې مورنۍ ژبه تدریسېږي. په پښتو ژبو سیمو کې لومړی کوچنیان پښتو ژبه لوستل زده کوي او پارسي ژبه له څلورم ټولګي څخه وروسته پیل کوي، همدا سې په پارسي ژبو سیمو کې پښتو له څلورم ټولګي څخه پیلېږي.*

۲- هغه ساحې چې د مورنۍ ژبې په زده کړه کې راځي

د ژبښوونې ساحې په لاندې ډول دي:

ښه مکالمه (ښې خبرې کول)، د خبرو پر وخت د مفهوم په مانا پوهېدل، د مفهوم په پوهېدو سره لوستل او هومره لیکل، چې د افکارو د راکړې ورکړې لپاره بس وي. همدا څلور برخې (ویل، اورېدل، لوستل او لیکل) د ژبښوونې په نوم یادېږي.

۳- د مورنۍ ژبې د ښودلو موخې

د پوهنې وزارت د تدریساتو پروګرام لاندینۍ موخې او اهداف په نظر کې لري:

- د زده کوونکو روږدي کول له دې سره، هغه افکار او احساسات، چې په لیکنه یا په ژبه کې دوی ته چمتو کېږي، دوی وکولای شي هغه په ښه ډول افاده کړای شي. (اماده ۲م).

- زده کوونکو ته د دې وس ورکول چې خپله پوهه د لیک او قلم په واسطه په ښه ډول وپوهولای شي. (۲ماده، ۲م).

* بیا هم د کتاب د لیکلو د زمانې (۱۳۷۹ لمريز) دودنصاب ته اشاره ده.

- زده کوونکو ته مورنی ژبه گرانول او له هغې سره مینه پیدا کول، ددې لپاره چې په هغې سره کتاب، مجله او نور ولوستلای شي او د انسان په وجود کې له لوستلو او پوهېدلو سره د یو ډول مینې او علاقې رامنځته کول (۳ ماده، ۲م).

- د زده کوونکو د لغاتو زیاتوالی، د مورنی ژبې د کلماتو په مانا پوهول، دهغو لیکل او زده کول، دهغو لوستل او په دې ډول زده کوونکو ته د لیکلو وریادول (۴ ماده، ۲م).

لکه څرنګه چې له پورته اهدافو څخه ښکاري، لوستل، لیکل، اورېدل او ویل یو له بل څخه بېل نه دي، بلکې دا د ژبښوونې په برخه کې ټول یو شان برخه لري. املا، انشا او خبرې کول ټول د ژبښوونې اجزا دي او بیا د قرائت په درسي فعالیت کې لازم مواد دي. د ژبښوونې د پروګرام مرکزي او اصلي هدف د افادې درستوالی او سمه افاده کول دي، ښوونکي باید له زده کوونکو سره مرسته وکړي، چې واضح او منطقي فکر وکړي او خپل مطالب په ښه ډول هم په لیکلې ډول او هم د وینا په ډول په وضاحت بیان کړای شي. مور و لې غواړو چې ماشومان مو لیک لوست زده کړي؟

لکه مخکې چې وویل شول لوستل داسې کونجی ده چې د کتابونو وړ د انسان پر مخ پرانیزي، ان دا چې ځینې خلک د تفنن او تفریح لپاره کتاب لولي، لکه: کیسې، ادبي مضامین، اشعار او نور اوله هغو خوند اخلي. انسان د زده کړې لپاره ښوونځي ته ځي، ځکه چې معلومات یې زیات شي، دوی ته شخصي قناعت حاصل شي او د لټولو او کنجکاوی حس یې آرام شي. هغوی تاریخ، جغرافیه او نور علوم لولي، چې یو څه زده کړي، بیا د جرایدو، کتابونو او مجلو په لوستلو پیل کوي او ځان د خپل چاپېریال او نړۍ له پېښو خبروي. همدارنګه د ځینو نورو معلوماتو د موندلو لپاره کتابونو ته مراجعه کوي، د بېلګې په ډول دوی دا زده کوي چې څرنګه یو خوراک پوخ شي؟ نو ددې پوښتنې لپاره د اشیزي کتاب گوري یا که غواړي چې دا زده کړي چې د یو ماشین پرزی څرنګه تړل کیږي، نو د ماشین ښودنې یو کتاب ته مراجعه کوي او داسې نور. ځینې وخت په لوړ غږ د یو کتاب لوستلو ته اړ کیږو، چې اورېدونکي هم له هغه څخه ګټه واخلي چې په کتاب کې دي، ممکن دا یوه کیسه وي، یا یو اخبار وي، یا د کوم شي په اړه معلومات وي.

۵- د یوه ښه لوستونکي ځانګړنې:

لوستونکی چې څه لولي، باید په هغو پوه شي، یعنې یوازې تلفظ کول د کلمو مفهوم نه واضح کوي، د کلمو مانا باید لوستونکي ته واضحه وي. هغه باید د هغو ښو له مانا سره بلد وي، چې په لیکنه کې راغلي دي، دی باید هغه ټول پرګرافونه، جملې، کلمات او د مطالبو لنډیز چې د کتاب په پای کې راغلي ولوستلای شي. هغه باید د نقشو، ګرافونو او نورو انځورونو په اړه چې د لیکل شویو موادو په اړه دي پوره پوهه ولري، همدارنګه دی باید دهغو نورو ټولو وسایلو په اړه هم پوهه ولري، چې په لوستلو کې پکار یږي، د بېلګې په ډول د قاموسي (سیندګي) په اړه باید پوه شي او د نوي لغات مانا په هغه کې وموندلای شي. هغه باید د کتاب بېلا بېلې برخې چې ځانګړي معلومات وړاندې کوي وپېژندلای شي، لکه: جدولونه، مفردات، عنوانونه، څپرکي، فهرست او نور.

همدارنګه لوستونکی باید د خپل هدف له مخې د لوستلو بېلا بېل تکنیکونه په کار واچولی شي، لکه یوه ساده کیسه په چټکۍ ولولي، خو د علمي مسایلو لرونکې لیکنې به په غور لولي او هغه خبرې چې باید په یاد وساتل شي هغه دې یادښت کړي. باید په دې هم پوه شي هغه څه چې لولي یې څرنګه یې

ارزیابی کړي. ایا داسې کومه لاره شته چې د لوستل شویو موادو د صحت او ثقه والي ثبوت وکړي او ایا دغه معلومات چې ده ولوستل نوي دي او که زاړه، ایا دا معلومات حقيقي او مهم موضوعات بيانوي که عادي، ایا دا مواد ښه ليکل شوي او که د ليک له مخې کمزوري دي؟ بل دا چې لوستونکی باید لوستلو ته ميل او رغبت ولري.

زموږ د ښوونکو دنده داده چې پورته ټولې ځانگړنې په زده کوونکو کې وروزي، وده ورته ورکړي او له هغوی سره مرسته وکړي، چې هغوی ښه لوستونکي شي.

ج: د لوستلو اړیکې له نورو موضوعاتو او مضامینو سره :

د پوهنې وزارت د لومړنیو تدریساتو پروگرام دا څرگندوي، چې د اورېدو، خبرو کولو، لوستلو او لیکلو ټول فعالیتونه د مورنۍ ژبې تر عنوان لاندې راځي او په لومړنیو ښوونځیو کې دا باید د ځانگړو مضامینو او بېل لوست په ډول ونه پېژندل شي، یعنې دغه فعالیتونه ټول د عینې مضمون اجزا دي.

املاً، انشأً او له یادول، ټول د زده کړې وسایل دي، چې ماشومان د مورنۍ ژبې په زده کولو کې په تقریرې او لیکنۍ بڼه روزي، کله چې ښوونکي نور مضامین، لکه: تاریخ، جغرافیه، ساینس او نور تدریس او تشریح کوي، نو باید د ژبې قواعد مراعات کړي.

ښوونکي باید هڅه وکړي ښې خبرې وکړي او کلمات واضح ادا کړي. د کوچنیانو ځوابونه که تحریري وي او که تقریري، د ژبې له پلوه دې هم اصلاح کړي، سره له دې که اړوند مضمون ژبه نه وي.

دوکتور دورلست په خپل کتاب کې چې (د ژبښوونې اړونه) تر نامه لاندې دی لیکي، چې د ژبې ځواک د زده کړې یوه وسیله ده. هر څومره چې یو څوک په لوستلو کې تکړه وي، هر څومره چې د لغاتو ذخیره ولري، هغومره په اسانه ډول خپل افکار او خبرې ښې او رولای شي او هومره ښه زده کولای شي او همدومره به څه پخپله او څه هم د نورو په مرسته د زده کولو ظرفیت لوړ وي.

ژبه د تفکر یوه وسیله ده، نو ځکه په ژبه کې پرمختګ او ښه والی د زده کوونکي ذهني ځواک پیاوړی کوي. یو ښه لوست د مفکورو د ښه تنظیم، د هغو د ښه غوره کولو (د لوستونکي له موخې سره سم)، ارزیابی، تعدیلاتو او د مفکورو له تنقیداتو سره سروکار لري.

همدارنگه دوکتور دورلست د خپل کتاب په ۲۰ مخ کې لیکي: د لومړنیو ښوونځیو یو لوی مسوولیت دا هم دی، چې د دیموکراسۍ د ژبنيو عملیاتو په ښوونه کې هم هڅې وکړي، په یوه ټولنه کې د دیموکراسۍ بریالیتوب دهغې ټولنې د وګړو په تعلیمي سویې یا د زده کړو په کچې پورې اړه لري، چې دوی په څومره ګروپي (ډله ییزو) خبرواترو، ډله ییزو پلانونو، ګډو فیصلو او پرېکړو کې برخمن او یو له بل سره مرستندوی دي. په ډله ییزو کارونو کې د کار د ګروپ هر غړی خپل نظر وړاندې کوي، زده کوونکي باید د نورو د نظریاتو د اورېدلو ادا زده کړي او نورو ته د خبرو کولو وار ورکړي. هغوی باید د نورو خبرې په کره توګه واورې، قضاوت ورباندې وکولای شي، په پای کې ټول نظریات سره انسجام کړای شي، د یوه ټولیز یا مجموعي پلان په بڼه یې راوستلای شي او د ډله ییز فکر کولو استازیتوب وکولای شي، چې همدا عملي دیموکراسي ده.

د - په ژبښوونه کې معلومات، سوابق او لازم مهارت:

لومړۍ - خلک څنګه لوستلای شي؟

کله چې مور یو لیک لولو، نو په حقیقت کې یو شمېر تورې نښې پر کاغذ وینو او دغه نښې زموږ په دماغ کې د کلماتو معناوې رانښيي، چې مور له هغو سره اشنایي لرو یعنې دا هغه کلمې دي، چې زموږ په ذهن کې ټاکلي انځورونه مجسموي. د بېلګې په ډول که داسې یوه جمله ولولو چې: (یو تورڅرب پسه له اوبو پورې وت) نو مور فوراً د یوه پسه، اوبو او له اوبو د پورې وتو عمل په ذهن کې مجسموو. مور پسه لیدلې او د هغه بڼه او څېره په خپل ذهن کې لرو او رنگ (تور) سره هم بلد یو، خو ددې پر ځای که له داسې یوې کلمې سره مخامخ شو، چې مفهوم یې زموږ په ذهن کې مجسم شي او په مانا یې هم نه پوهېږو، نو له هغې څخه مطلب هم نشو اخیستی.

د لوستلو په اړه ډېرې زیاتې څېړنې شوي او هر ډول لوست یو له بله بېل کړی شوی، په دې اړه ډېر زیات حقایق شته. د لوست په وخت کې د انسان سترګې هره کرښه په لنډو، خو چټکو حرکاتو تعقیبوي، بیا یې بلې کرښې ته اوږي، دلته د هر بېلا بېل وګړي د سترګو د حرکت ترمنځ توپیر لیدل کېږي، که یو وګړی ګړندی لوست کولای شي کلمات ټول ویني ان دا چې څو څو کلمې په یو ځل لولي او په هماغه ګړندتوب یې مفهوم او معنا دده ذهن ته رسېږي، خو یو بل وګړی ممکن کمخوانه وي یا په ځنډ لوست وکړای شي چې یوه کلمه یو ځل ګوري بیا یې وروسته معنا ذهن ته ورځي ان دا چې ممکن د یوې کلمې هر توری بېلا بېل په ځنډ وګوري ترڅو چې معنا او مفهوم یې ذهن ته ورسېږي. ممکن هره کرښه پر سترګو سربېره د ګوتو په حرکت هم تعقیب کړي، همدارنګه امکان لري هره کلمه تلفظ کړي او په غږ سره یې ولولي، نو یو څوک چې لومړی لوست زده کوي همداسې کوي. د یوه کوچني له سترګو څخه د لوست په وخت کې پوهېدای شي، چې د هغه سترګې په هره کرښه کې څو څو ځله درېږي او هم لیدلای شي، چې د هغه سترګې په داسې حال کې چې یو ځل له یوې کلمې څخه تېرې شوي، خو بیا پرې راګرځي او هغه بیا لولي. ممکن یو کوچنی یوه کرښه ګړندی ولولي، خو کله چې یوې نوې کلمې ته ورسېږي بیا ځنډ کوي او هڅه کوي د هغې په معنا پوه شي.

یو ډول ځانګړې کامرې شته چې کولای شي د انسان د سترګو حرکات د لوست پر مهال عکاسي کړي، داسې چې لوستونکی غلی ناست وي او خپله زړه پر مېز ږدي، چې دده د سر د خوځېدو مخنیوي وشي، دا وخت کمږه دده سترګو ته څېر کېږي او دده پر سترګو د رڼا یوه وړانګه غورځول کېږي، دا وخت لیکل شوي پاڼې دده د سترګو مخې ته ایښودل کېږي او په لوست پیلوي، د سترګو په هر ځل درېدو یو تورتکی د کامرې پر فلم ثبتېږي او کله چې سترګې بلې کرښې ته اوږي د فلم پر مخ دا کرښه هم ثبتېږي. د فلم پر مخ د تورو ټکیو په شمېرلو سره پوهېږو، چې د یوه تن سترګې څو ځله پر یوه کرښه درېدلې؟ په دې ډول د هغه د لوست ګړندیوالی سنجولای شو.

دوهم - هغه تجربې او مهارتونه چې کوچنیان یې مخکې له ښوونځي څخه لري:

د کوچنیانو سوابق د لوست لپاره د هغوی چمتوالی ښکاره کوي. کله چې کوچنیان په ښوونځي کې شاملېږي په خپله مورنۍ ژبه پوهېږي، پخپله په هماغه ژبه خبرې کوي، اوږي یې او پرې پوهېږي او همدا د زده کړې لپاره له مهمو سوابق څخه شمېرل کېږي.

البته د یوه داسې ماشوم لپاره چې دهغه مورنۍ ژبه پښتو وي دا ډېر ستونزمن کار دی، چې هغه داسې ښوونځي ته ولاړ شي چې هلته تدریس په پارسي ژبه وي او همدارنګه ددې سرچپه هم همداسې ده. د

لومړي ټولگي یو ښوونکی باید پوه وي کله چې دی ښوونځي ته ځي، نو هلته په لومړي ټولگي کې له داسې کوچنیانو سره مخامخېږي، چې هغوی ډېری شپږ کلن، لږ شمېر یې لږ څه لویان یا وړوکي وي، یعنې تقریباً زیات شمېر یا ټول یې په یوه عمر کې وي ان دا چې د نجونو په ښوونځیو کې ټولې نجونې په یو شان کالیو کې ښوونځي ته راځي، نو دا ظاهري یو شان ته والی ددې معنا لري، چې دوی به ټول په یو شان او یوه ذهني او جسمي سویه کې وي؟ دغه ماشومان یو یې له یو ډول شرایطو او کورنۍ څخه راځي بل یې له بل ډول شرایطو او کورنۍ څخه، نو د دوی کورونه او کورنۍ یو شان نه دي او نه له هره پلوه یو له بل سره ورته والی لري.

د ماشومانو د ودې مضمون مور ته د وگړیو توپیرونه رابښي او د ماشومانو د ودې توپیر جوتوي، نو ځکه مور باید تل په یاد ولرو چې هېڅکله دوه ماشومان یوله بل سره ورته والی نه لري، خو که دوه گوني وي هغه بېله خبره ده.

که له میندو څخه پوښتنه وکړئ، چې ماشومان مو ان په یوه کور کې څومره توپیر لري، نو ښکاره به شي چې د عینې کورنۍ ماشومان هم یوله بل سره ډېر توپیر لري، یو ماشوم په لسو میاشتو کې په گرځېدو راځي، بل ايله په یوه کلنۍ کې په گرځېدو راځي، د یوه ماشوم غاښ په شپږ میاشتني عمر کې لوی شي او بل تر اتو او نهو میاشتو پورې غاښ نه لري.

یو ماشوم په ډېر کوچنیوالي کې خبرې زده کوي او بل ممکن ډېر وروسته خبرې زده کړي او هم به تر هاغه بل ښې او واضحې خبرې وکړای شي، بل به ډېر په ځنډ او ځنډ خبرې کوي. یو ماشوم خپل لاس پښې ښه پکار اچوي بل یې نشي اچولای. همداسې ډېر نور توپیرونه. زیات شمېر ارواپوهانو د نجونو او هلکانو څېړنې کړي او دې پایلې ته رسېدلې، چې معمولاً نجونې د هلکانو پر تله چټکه وده کوي، د بېلگې په ډول هغوی عقیده لري چې نجونې په شپږ کلنۍ کې ښوونځي ته د داخلېدو لپاره چمتو کېږي، خو ښه به وي چې هلکان په شپږ نیم کلنۍ یا اووه کلنۍ کې ښوونځي پیل کړي. سره له دې هم هلکان د ساینس په زده کولو کې تر نجونو تکړه دي. کله چې هلکان او نجونې څوارلس کلنۍ ته ورسېږي، نو لیدل کېږي چې هلکان د نجونو پر تله څو اکمن وي.

درېیم - کوم شیان لوستلو ته د کوچنیانو چمتوالی ښکاره کوي؟

۱-د کوچني جسمي وده:

سترگې: کوچنیان لږ لیدونکي وي، په دې معنا چې شیان له لږې څخه ښه لیدلای شي، خو کله چې کوچنیان په لوستلو پیل کوي، نو دا کوچنیان باید ډېرې کوچنۍ ښې د کاغذ د پانې پر مخ وويني او له نږدې څخه د کوچنیو شیانو په لیدلو سره دهغه سترگې روږدې شي. باید د هغه سترگې له ښې لورې مخ کینې خواته د کړښو په تعقیبولو کې وروزل شي. د ماشوم د باصرې قوه باید دومره ځبرکتیا ومومي چې سره ورته توري، لکه: «او، و، ر، او ز» او نور یو له بل سره توپیر کړای شي.

غږونه: ایا کوچنی کولای شي د سره ورته غږونو توپیر وکړي؟ لکه تار او دار، ایا هغه کولای شي دا ډول کلمات په ښه ډول واورې؟

عضلاتي کنټرول: ایا ماشوم پر خپل ځای آرام کېناستلای شي که پر خپله چوکۍ خوځېږي؟ له خپل کوم لاس څخه زیات کار اخلي؟ که یې په کین لاس عادت اخیستی وي ایا د ده مور و پلار دا هڅه کړې، چې د

ده دا عادت بدل کړي؟ يو شپږ کلن ماشوم بايد خپل هر هغه لاس چې ورته ډېر طبيعي ښکاري په کار واچوي. ايا هغه کولای شي د کرښو منع رنگ کړي يا دا چې ددې کار لپاره د خپلو لاسونو حرکات نشي کنټرولولای؟ ايا هغه له تورې درې څخه کلمات په ښه ډول را نقلولای شي؟
خبرې کول: ايا ماشوم په وضاحت سره خبرې کولای شي يا دا چې تلفظ يې واضح نه دی او ډېر ماشومانه دی، ايا د هغه ژبه بنديري او ايا هغه د ځينو غږونو په تلفظ کې ستونزې لري؟
۲. د ماشوم هيچاني وده:

ايا ماشوم ډېر ژر په ژړا کيږي؟ ايا ماشوم په هغو ځايونو کې چې پخوا پکې نه و او سپدلی يعنې په نااشنا ځايونو کې وپريږي؟ ښوونکی بايد له زده کوونکي سره د امرسته وکړي، چې په خپل ځان کې پر خپل ځان ويسا والی (اعتماد به نفس) ته وده ورکړي او ځان په ټولگي کې ډاډه وبولي. ايا هغه تند او عصبي دی که خپلې گوتې ژوي؟
۳. د ماشوم ټولنيزه وده:

ايا هغه له نورو ماشومانو سره لوبې کوي؟ که دا ماشوم په وړکتون کې وي، نو دا يې زده کړي چې له خپلو همزولو سره څرنگه راشه درشه ولري؟ ايا دغه ماشوم له خپل ځان څخه مشر وروړو يا خور لري، چې هغوی يې ځان ته مطيع کړي وي او خپلې غوښتنې يې پرې منلې وي؟ يا دا چې پخپله همدا ماشوم تر نورو مشر دی او له ده څخه کوچنی خویندې او نور وروڼه لري او پر هغوی امر کوي او خپلې غوښتنې پرې مني. ايا دی داسې يو ماشوم دی چې په خپلې کورنۍ کې يوازې دی او د لوبو نورو همزولي نه لري؟
ايا هغه له نورو ماشومانو څخه وپريږي؟ ايا هغه انا، عمه، خاله او نور خپلوان لري، چې د هغه په روزنه کې يې ونډه اخيستي وي او هغه يې نازولی او د ماشومانو عاداتو په لرلو لوی کړی وي؟
د ماشوم ذهني وده: لکه چې وويل شول ځينې ماشومان دنورو پر تله تگ، خبرې کول او نور ډېر ژر زده کولای شي، همدارنگه ځينې بيا په زده کولو کې تر نورو چټک وي. هغوی د هغو ماشومانو پر تله چې ورو ورو وده کوي ډېر ژر د زده کړې لپاره چمتو وي، يو ذکي ماشوم طبعاً نظر نورو ته په کوچنيوالي کې زده کړه پيلوي او ډېر ژر يې زده کولای شي، په دې اړه د ماشومانو د زده کړې د ارزونې (ارزيابۍ) لپاره ځينې ټسټونه (ازمېښتونه) شته، چې د هغوی په مرسته کولای شو هغه ماشومان چې ژر زده کړه کولای شي، د نورو پر تله وپېژنو او هغوی چې په ځنډه زده کړه کوي بېل کړای شو.

۵. د کوچنيانو سوابق او تجربې:

ايا ماشوم له کتابونو سره بلد دی؟ ايا مور و پلار يې کتاب ورته لولي؟ ايا د دوی په کور کې کتابونه شته، ايا دا احساسوي، چې لوستل يو په زړه پورې او مهم مهارت دی؟ ايا دغه ماشوم چېرې گرځېدلی او مسافرت يې کړی، کله هوايي ډگر ته ورغلی او د الوتکو الوتل يې ليدلی؟ ايا د سپرک جوړولو کار يې ليدلی او د بله ووزر په اړه چې خاورې يوه خوا بله خوا اړوي کله يې پوښتنه کړي؟ يا د اوبنانو کاروان يې ليدلی او دا چې چېرته ځي پوښتنه يې کړي؟ پورته ياد ټول شيان هغه موضوعات دي، چې کولای شو د هغو په اړه ډېرې خبرې وکړو، دغه ټولې تجربې ماشوم له ځان سره ښوونځي ته راوړي او همدا تجارب دي، چې لوست هغه ته له مانا ډکوي او پر مفاهيمو ښه پوهيږي.

۲-د لغاتو ذخیره:

ایا د ماشوم د لغاتو ذخیره څنگه ده، کولای شي په وضاحت سره خبرې وکړي، ایا هغه داسې کلمات چې لویان یې وایي او اووه کلن ماشومان یې په معنا نه پوهیږي کارولای شي او که دا چې هغه په لنډو جملو خبرې کوي. ایا هغه د ټولګي په خبرواترو کې برخه اخیستلای شي او خپل نظر نورو ته څرګندولای شي؟ ایا هغه د لغاتو یوه پوره ذخیره او دهغوی ماناوې لري، چې هغه یې له خپلو تجربو ترلاسه کړي وي؟ هغه ښوونکي چې د ټولګي په لومړیو ورځو کې د لومړي ټولګي زده کوونکي خپري، هڅه کوي پورتنیو پوښتنو ته ځوابونه ومومي. وروسته دهغو پر اساس قضاوت کوي او دې پرېکړې ته رسیږي چې ایا ماشوم چمتو دی لیک لوست پیل کړي او که نه.

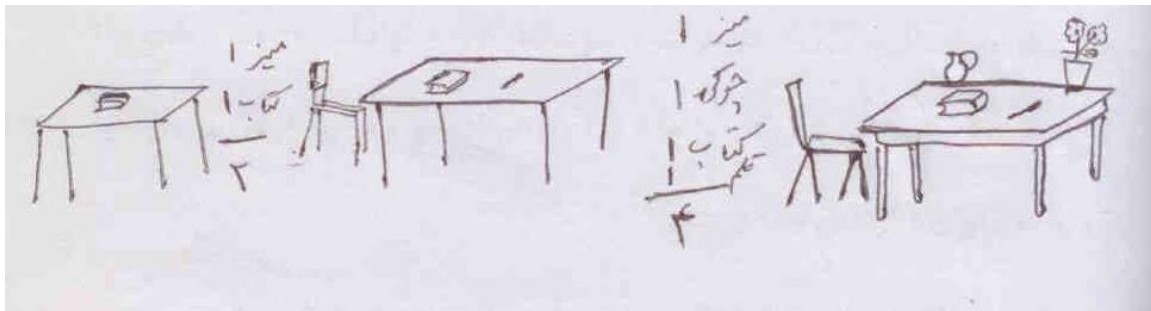
په دې اړه ښوونکي له ځان څخه لاندې پوښتنې پوښتي:

- ایا ماشوم د ټولګي له دننه فعالیتونو سره مینه ښيي.
- ایا ماشوم ازادانه خبرې کوي او خپل مطلب نورو ته پوهولای شي.
- ایا ماشوم هغو کیسو ته چې ښوونکي یې په لوړ غږ دوی ته وایي مینه ښيي.
- ایا ماشوم د ښوونکي ځینې هدایات تر کومه تعقیبولای شي.
- د ده نوم چې لیکل شوی پېژني یې؟ هغه ښې چې د ټولګي پر دیوالونو څرول شوي دي، پېژني؟ هغه کلمې چې څو څو ځلې پر کاغذ لیکل شوي پېژني؟ هغه کلمې چې لومړی توری یې د ده د نوم له توري سره ورته دي پېژني او د بېلا بېلو حروفو غږونه پېژندلای شي؟

هغه ازمېښتونه (ټسټونه) چې لوست ته د ماشوم چمتووالی ښکاره کوي:

د ولایاتو ښوونکي په دې برخه کې د خپرو شویو ازموینو په اړه معلومات نه لري، چې د هغو له مخې لوست ته د ماشوم پر چمتووالي باندې پوه شي، ددغه ډول ازموینو برابرول گران تمامیږي، یوازې یو څو په پښتو او دري محدودې ازموینې چاپ شوي، خو یو تجربه لرونکی ښوونکی څه ناڅه دهمدغو ټسټونو د ارزیابۍ په اندازه د ماشوم په لیدلو سره دا پرېکړه کولای شي، چې نوموړی ماشوم څومره لوست ته چمتو دی او له دې پرته ځینې ساده ازموینې شته، چې خپله ښوونکی هغه پر ماشومانو پلي کولای شي.

۱- د یوه انځور کښل: ښوونکی یوه پاڼه کاغذ زده کوونکي ته ورکوي او د یوه انځور رسمول ورته وایي، کله چې زده کوونکی نوموړی انځور بشپړ کړي، نو د انځور هرې برخې ته ځانگړې نومې ورکوي، په دې ډول هر ماشوم چې لوړې نومې ترلاسه کړي، هغه د نورو پر تله لوست ته ښه چمتو والی لري.

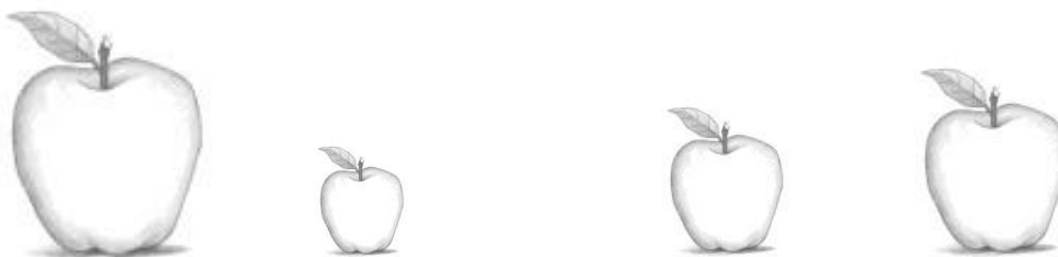
هغه ماشوم چې ښه او لومړی انځور بشپړ کړي، هغه د هغه ماشوم پر تله چې د کينډې خوا انځور يې بشپړ کړی ډېر د زده کړې لپاره چمتو دی.

۲. د انځورونو ښودل: ښوونکی یو انځور خپل زده کوونکي ته ورکوي او له هغه څخه غواړي، چې دغه انځور شرحه کړي، هغه څه چې زده کوونکی يې وایي ښوونکی يې لیکي:

- ډېر ټیټ سویه زده کوونکي ښایي یوه یا دوه کلمې ووايي لکه (سپی او هلک).
- ممکن یوه یا دوه جملې ووايي لکه: (زه یو هلک وینم، زه یو سپی وینم).
- ممکن زده کوونکی خپله یوه یا دوه جملې ووايي، خو کله چې ښوونکی نوموړې پوښتنې ور څخه وکړي او ورته ووايي چې نور څه ویني، نو ماشوم ممکن ووايي (تور سپی ډېر کوچنی دی).
- یو ماشوم ممکن په ازاد ډول د انځور په اړه خبرې وکړي او ډېر څه ووايي ان دا چې یوه لنډه کیسه د هغه انځور په اړه وکړي، د بېلگې په ډول ممکن ووايي: په دغه انځور کې یو کوچنی سپی له هلک سره د سړک کوزې خواته ځي، فکر کوم چې هلک ښوونځي ته ځي او د هغه سپی هم ورسره ځي، ممکن د هغه ښوونکی يې سپی بېرته کور ته ولیږي...
- یو ماشوم ممکن د پورته په شان عکس العمل وښيي او پر دې سربېره ممکن له خپل ښوونکي څخه د انګور په اړه پوښتنه وکړي، چې دا له موضوع سره د هغه مینه ښکاره کوي، د بېلگې په ډول له ښوونکي څخه پوښتنه کوي ایا دا سپی د همدغه هلک دی؟ ایا ښوونکي دا انځور له کومه کړی؟ یا هغه داسې نور انځورونه لري؟ ولې يې دا انځور دوی ته راوړی او داسې نورې پوښتنې.

۳. پر کاغذ باندې د بېلا بېلو انځورونو رسمول د هغوی د لویوالي او کوچنیوالي د ښودنې لپاره یا د هغو د ورته والي او یا یو له بل سره يې د توپرونو په خاطر یا د لاس د عضلاتو د تمرین په اړه.

د بېلگې په ډول کوم یو لوی او کوم یو کوچنی دی؟

کوم یو له نورو سره توپیر لري؟

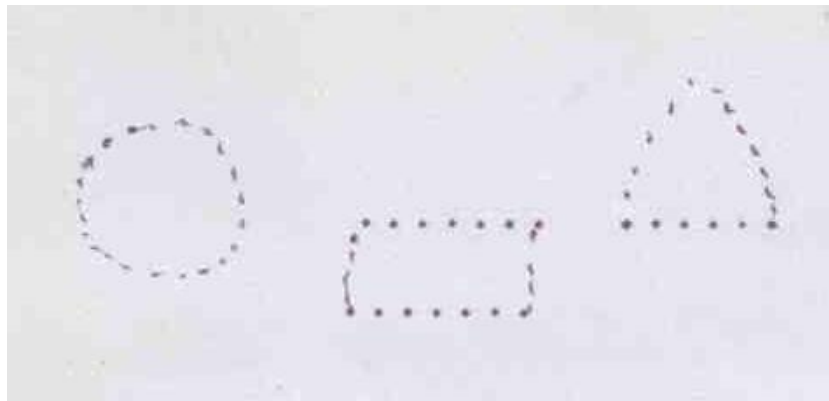
کوم انځورونه له یو بل سره ورته دي؟

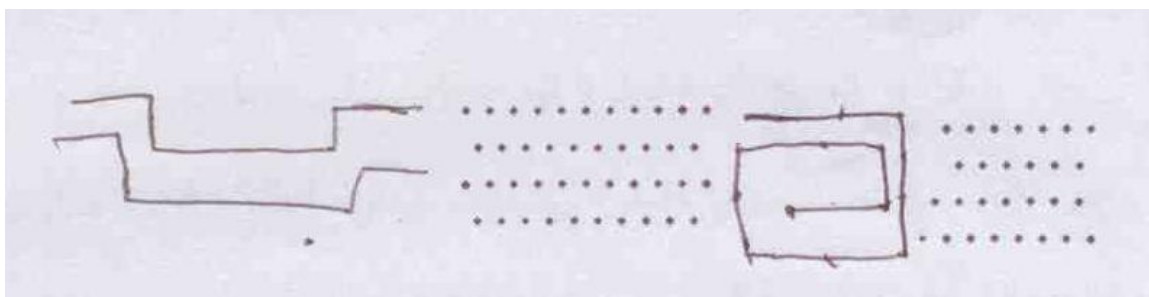
خپل قلم واخلي او پر لاندې ټکيو کرښه وکارې؟

.....

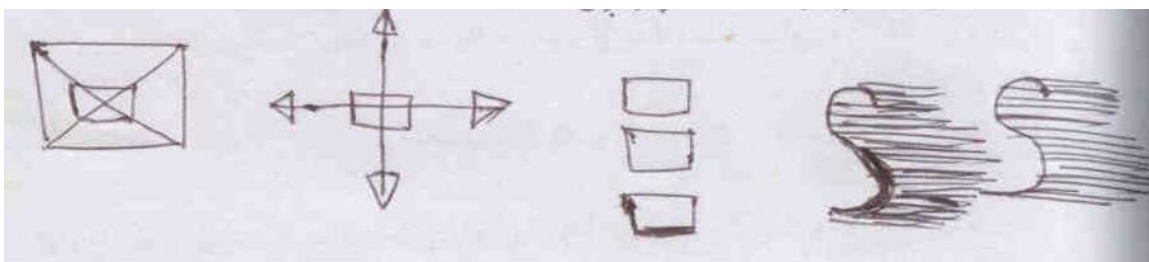
.....

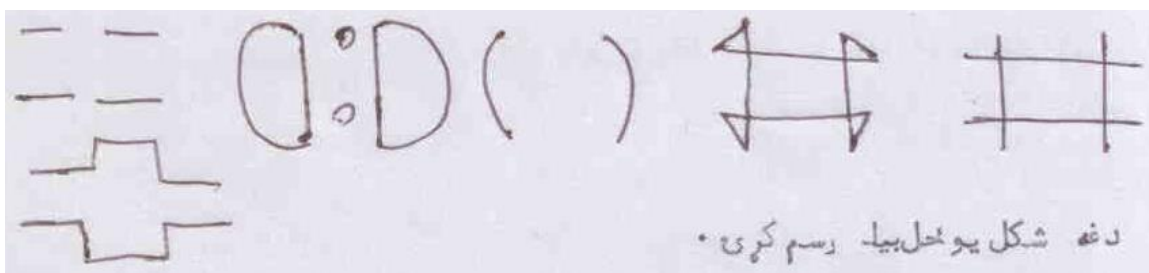
پر لاندې ټکو باندې هغه انځورونه چې دهغوی تر څنګ دې وکارې؟

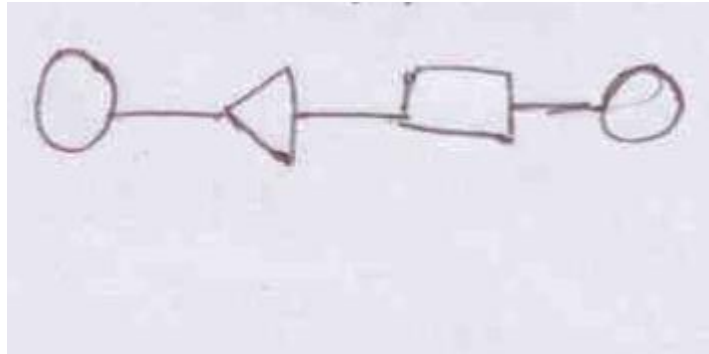
دلاندې انځورونو نقل کت مټ وکارئ؟

لاندنې انځورونه، لکه دهغو انځورونو په شان چې دهغوی په خوا کې دي بشپړ کړئ.

دغه شکل یو ځل بیا رسم کړئ

یادونه:

د دغو فعالیتونو پر اساس او د دغو ساده ازموینو په ترسره کولو سره ښوونکی کولای شي ماشومان په بېلا بېلو گروپونو ووېشي، هغه ماشومان او زده کوونکي چې لږ څه مخکې اوڅکي دي، کولای شي په سیده ډول د لومړي ټولگي د لوست کتاب پیل کړي، بل گروپ چې په منځني حد کې دی یعنې د لومړي گروپ د زده کوونکو په اندازه لیاقت او ذکاوت نه لري هغوی کولای شي د کیسو په اورېدو، د لغاتو او کلماتو په تمرین، د ځینو چارټونو په لوست او پر نورو اسانه کارونو بوخت شي، چې دا ټول د دوی په تجربو کې زیاتوالی راوستی شی دا دوی ته د خبرواترو موضوعات برابر وي. البته یو شمېر فعالیتونه شته چې کوچنیان لوست ته ښه چمتو کولای شي.

په لنډ ډول ویلای شو، لکه څرنګه چې کوچنیان د جسمي ودې له پلوه یو له بل سره توپیر لري، همداسې هم د ذهني او ټولنيزې ودې او رشد له پلوه یو له بل سره توپیر لري. دغه ټول حقایق باید یو ښوونکی چې د لومړي ټولگي زده کوونکو ته لوست ښيي په نظر کې ولري.

د لومړنیو زده کړو پروگرام ته یو عمومي نظر:

د لومړنیو ښوونځیو ښوونکو ته کومه موضوع چې د ډېر ارزښت وړ ده، هغه داده چې د خپل تدریس ساحه د لوست له کتاب څخه بهرته هم پراخه کړي.

کله چې ښوونکی هغه پیشنهاونه (وړاندیزونه) چې د لومړنیو ښوونځیو د درسي پروگرام په اړه د پوهنې وزارت له خوا جوړ شوي ولولي، نو ورته څرګندېږي چې په هغه کې د ژبې د تدریس د ښه والي او پیاوړتیا او لا پراختیا لپاره هڅې نغښتي، په هغه کې زده کوونکو ته د ورځنیو موضوعاتو او په لفظ او مفهوم سره د مسایلو پر ښودنه باندې تېنګار شوی، په دې اصولنامه کې ښکاره شوي، چې وچ او تش تکرار هېڅ ګټه نه لري او بېځایه تکرارونه وخت له لاسه باسي او زړه توروالی رامنځته کوي. (۹ماده، ۹مخ).

خو سره له دې هم په ځينو كليوالي بنوونځيو او ان دا چې په ځينو بناري بنوونځيو کې له داسې د لومړيو ټولگيو بنوونځيو له بنوونکو سره مخامخېږو، چې دوی په هماغه ډول چې دوی ته بنوونه شوې، هماغسې لگيا دي او اوس هم درس ورکوي. د بېلگې په ډول بنوونکي او ټول زده کوونکي په لوړ او از يو ځای لوست تکراروي، چې په دې ډول زده کوونکي صرف کلمات په يادو زده کوي. زده کوونکي څو څو ځله د کتاب محتويات له ياده کوي، خو د کتاب له مخې څه نشي لوستلای، يا دا چې بنوونکي د ټولگي له يوه ذکي زده کوونکي څخه غواړي، چې يو پرگراف يا يوه پاڼه ولولي او نور زده کوونکي دې خپلو کتابونو ته څېر شي ان دا چې ځينې وخت کلمات د خپلو گوتو په واسطه تعقيبوي يعنې د لوست پر مهال گوته پرې کارې او پر مخ ځي.

همدارنگه يو بل زده کوونکی بيا درس لولي، ورپسې يو بل راځي لولي يې، تر هغو چې د ټولو وار ورسپړي او لوست په لوړ غږ ولولي او نور زده کوونکي غوږ نيسي او کړنو ته ځيروي. د درس او زده کړې په دې طريقه کې مناقشات نشته او نه داسې کومه لاره شته، چې پوه شو ايا رښتيا هم زده کوونکي په هغه څه پوه شول چې لولي يې کڼه.

الف-قراآت:

د لومړنيو زده کړو پروگرام د قراآت په اړه وايي:

۱. له لوستلو څخه موخه د هغه څه پوهېدل نه دي، چې ليکل شوي. د اماده په ښکاره ډول ښيي چې يو لوست بايد بې له مانا او مفهوم څخه صرف څو څو ځله په لوړ غږ په زده کوونکو تکرار نه کړو، دلته موخه داده چې زده کوونکي دې ته اړ نه شي چې لوست د توتي په شان ياد کړي، بلکې د هغه په مفهوم بايد پوه شي. بنوونکي ته لازمه ده چې پوښتنې وکړي، د زده کوونکو پوښتنې راوپاروي او غوږ ورته ونيسي بيا يې ښه ځواب ورکړي، په ټولگي کې مناقشات او خبرې اترې رامنځته کړي او په دې ډول يې يقين راشي چې زده کوونکي پر هغه څه چې لولي يې پوه شوي دي. د قراآت د هدف ټاکل ډېر مهم دی او بايد دغه هدف ته د رسېدو لپاره له زده کوونکو سره مرسته وکړو، د بېلگې په ډول له ځان سره پرېکړه وکړو چې زده کوونکي بايد له يوه ټاکلي لوست څخه زده کړي. که له ځان سره داسې يو هدف ونه لرو، زده کوونکي په هماغه توتي ډول حفظ کولو باندې روږدي کيږي، د لوست له مفهوم څخه بې خبره پاته کيږي، د لومړيو بنوونو پروگرام ښيي چې، معنا د لوستلو بنسټ جوړوي.

د بنوونځي ژوند او په تېره بيا هغه څه چې زده کوونکي په گډه پرې بحث او خبرې کوي د لوست و ليکلو لپاره ډېر برابر فرصت برابرې، بايد هڅه وکړو چې د ليک لوست لپاره له همدغه ډول فرصت څخه زياته گټه واخلو. دا په ښکاره ښيي چې بنوونکی بايد د خپل لوست موضوعات د لوست له کتاب څخه بهر موضوعاتو ته هم ور پراخ کړي. ملي او محلي پېښې د زده کوونکو د لوست لپاره ډېر په زړه پورې موضوعات کېدای شي، چې په دې اړه بنوونکي له زده کوونکو سره خبرې اترې وکړي او شاگردان د هغو په اړه وليکي او بنوونکي د هغوی د قراآت لپاره په دې اړه ځينې لوحې وليکي. بنوونکي او زده کوونکي کولای شي د خپل بنوونځي اود خپل شاوخوا ژوند په اړه کيسې وليکي، دا شيان هم په لوجو ليکلای شو او له هغو څخه د درسي موادو په ډول کار اخيستلای شو، همدارنگه زده کوونکي کولای شي د ليکنو د تشریح لپاره ځينې انځورونه وکارې.

۳- د پوهنې وزارت د لومړنيو زده کړو د تدریساتو پروگرام څرگندوي، چې که لیک او لوست د ورځني ژوند پر بنسټ وي، ښوونکي اړ نه دي، چې یوازې د لوست د کتاب په متن پورې تړلي پاته شي، بلکې د قرائت کتاب یوازې د یوې وسیلې یا واسطې او الې په ډول کارولای شي، چې ځینې ځینې وخت هغه ته اړه پیدا کېږي او هغه څه چې د لیک لوست په پیل کې له هغو څخه کار اخیستل کېدای شي دادي:

چارټونه (لوحي)، هغه لويې درې چې پر هغو کلمات او جملې د زده کړې لپاره لیکل شوي وي او پر دیوالونو او د تورې تختې خواته ځړول شوي وي، دا لوحې د ساینس په لوست کې هم لکه د لیک لوست د درسونو په شان جوړې او کارول کېدای شي.

کوچني ټکتونه چې پر هغو جملې او کلمې لیکل شوي او دا ټکتونه هغه وخت چې د کوم نوي لغت یا جملې درس ورکړل شي زده کوونکو ته ورکول کېږي او لوستل کېږي.

د دې لپاره چې زده کوونکي دغه مواد په لازم وخت کې تر کار لاندې ونیسي، نو د قوطیو په منځ کې ساتل کېږي، که ممکنه وي نو ښوونکي دې دا ټکتونه د گسټنډر یا ټاپې په واسطه چاپ کړي.

- توره تخته: د لیک لوست پر مهال توره تخته هم زیات ارزښت لري، له یوې خوا ښوونکي له هغې څخه کار اخلي او له بلې خوا په یوه وخت کې زیات شمېر زده کوونکي ورڅخه گټه اخلي.

ښوونکي باید پر توره تخته لیک ښه تمرین او مشق کړي، ځکه چې د ده لیک باید ښه واضح، د لوست وړ او کرښې یې سیخې وي. ښوونکي معمولاً د نویو کلمو او لغاتو د ورپېژندلو لپاره او د هغو مهمو ټکیو او مهمو جملو او کلمو د لیکلو لپاره له تورې تختې څخه کار اخلي چې غواړي د زده کوونکو په ذهن کې کېږي.

د لوست په زده کړه کې د خاورو او شگو له مېز څخه هم کار اخیستل کېدای شي، په تېره بیا په کلیو کې یعنې په هغو ځایونو کې چې د لیک لوست نور وسایل ډېر لږ وي او ټولگي د میدان پر مخ وي، چې په داسې ځایونو کې کلمات او حروف د خاورو پر مخ یا د رېگ پر مېز لیکلای شو.

۴- ښوونکي باید زده کوونکو ته د تاریخ، سیاحت، حکایاتو، شعراو نورو هغو کتابونو په اړه معلومات ورکړي یا داسې کتاب زده کوونکو ته وښيي، چې د هغوی له سویې سره برابر وي او دوی وهڅوي چې د بېکارۍ په وخت کې دا کتابونه ولولي او هغه څه یې چې لوستي خپلو نورو ملگرو ته یې نکل وکړي او د نوموړو کتابونو د محتویاتو په اړه خپل افکار او نظر نورو ته افاده کړي (۹ ماده، ۲ مخ).

هیله ده چې لوستل شوي مواد د قرائت له کتاب څخه پرته د ښوونکي په واک کې وي او هغه دا ډول مواد خپلو زده کوونکو ته ورکړل شي. د ښوونځیو له کتابتونو څخه پرته باید وهڅول شي چې زده کوونکو ته دا ډول کتابونه ورکړي، خو په هغو ځایونو کې چې دغه ډول کتابونه نه وي، هر ډول نور کتابونه یا مجلې چې وموندل شي باید راټول او د لوست پر مېز کېښودل شي، چې په دې ډول زده کوونکي کولای شي پر خپل قرائت کتاب سربېره له دغو شیانو څخه هم ښه کار واخلي او خپل استعداد ته وده ورکړي.

۵- ښوونکي د هغو اڅخونو له مخې چې د کتاب په وروستی برخه کې ورکړل شوي کولای شي زده کوونکو ته نورې بېلگې هم وړاندې کړي، ددغه بحث کیفیت د کتاب له منځه د پوهې وړ وگرځوي او د لغاتو له کتاب څخه د لغاتو د موندلو ډول زده کوونکو ته وښيي: (۱۰ ماده، ۱۲ مخ).

۶. په يوه لومړني ښوونځي کې بايد زده کوونکي د اخبار په لوستنه هم روږدي شي او ښوونکي دې زده کوونکو ته له اخبار څخه استفاده ورزده کړي. (۱۱ ماده، ۱۲ مخ).

اخبار د جغرافيه، تاريخ، ساينس او ان د رياضي لپاره يو ډېر ښه مرستندوی (ممد) شمېرل کېدای شي او د زده کړې په برخه کې ډېر گټور ثابتېدای شي.

۷. په زده کوونکو دې منظوم او منشور اثار چې د هغوی له سويې سره برابر وي او ملي بديعي ارزښت لري حفظ کړای شي (۱۵- الف ماده، ۱۳ مخ).

که ښوونکي داسې شعرونه چې ملي او ادبي ارزښت لري په لوړ غږ ولولي، له يوې خوا ورسره د زده کوونکو د لغاتو ذخيره پياوړې کيږي او له بلې خوا زده کوونکي د خپلې مورنۍ ژبې له ښکلا او ښېگڼو څخه خوند اخلي. دغه حفظېدونکې پارچې بايد داسې غوره شي چې زده کوونکي يې په مانا پوه شي او خوند ورڅخه واخلي، ښېگڼې يې وپېژني او خوښې يې شي.

د شعرونو لوستل او حفظول د زده کوونکو د مورنۍ ژبې مطالعه بډايه او با ارزښته کوي، ځکه چې زيات شمېر باريک خيالات په ادبي ليکنو کې ځای شوي وي. يو ايراني ليکوال وايي: نړۍ د ادبياتو خوږوالی ستايلی، نو ځکه بايد زده کوونکو ته وخت ورکړل شي چې له هغو گټه واخلي.

۸. ښوونکي دې خپلو زده کوونکو ته ورزده کړي، چې د يوازېتوب په وخت کې دې له غوره شويو پارچو د حفظ لپاره څنگه کار واخلي او هغه کله کله په زده کوونکو تکرار کړي او د هغو د هېرېدلو مخه يې ونيسي (خ ماده، ۱۴ مخ).

له افادې سره د زده کوونکو عادي کول:

کوم مواد چې تر اوسه ليدل شوي ټول د قرائت يعنې د ژبښوونې په يوې څانگې پورې اړه لري. د لومړنيو زده کړو پروگرام د خبرو کولو او اورېدلو په اړه هم ځينې مواد لري، په دې پروگرام کې ښوونکي په څو ځايونو کې ځير کړای شوي، چې زده کوونکو ته د خبرو کولو وخت ورکړل شي او د مناقشاتو او مذاکراتو موقع ورکړل شي. زده کوونکي خپله مورنۍ يا دوهمه ملي ژبه هغه وخت پياوړې کولای شي، چې خبرې پرې وکړي، ويې ليکي او له نورو يې په واضح او صحيح ډول واورې. ددغه پروگرام مواد څرگندوي، چې د افادې د صنعت مهارت ترلاسه کول زده کوونکي ته هغه وخت په لاس ورځي چې په ښوونځي کې له داسې حالاتو سره مخامخ شي چې افادې ته طبيعي اړتيا پېښه شي.

ښوونکي دې زده کوونکي داسې وروزي، چې د يوه گډ ټولي په ډول چې گټې او زيان يې سره شريک او مشترک وي، ژوند وکړي (۲ ماده، ۱۴ ماده).

ښوونکي د زده کوونکو په طبيعي افاده او خبرو کولو هغه وخت بريالي کيږي، چې پر خپلو زده کوونکو داسې موضوعات پلي کړي، چې د ښوونځي او د زده کوونکي له ژوند څخه سرچينه ولري، د بېلگې په ډول کله چې زده کوونکي اړ شي د خپلو همزولو په مخکې له هغې مفکورې څخه دفاع وکړي، چې دی يې پلوی دی، نو دا وخت د مقابل لوري په افکارو د ژورې اغېزې په اچولو، هغوی د خبرو د اورولو پر اهميت پوهيږي او د کلماتو د ښه تلفظ او ښه اورولو په لټه کې کيږي (۲ ماده، ۱۴ مخ).

د پوهنې وزارت د لومړنيو زده کړو پروگرام په خپله يوه ماده کې ليکي: ښوونکي بايد د زده کوونکي هغه اړتيا چې په ښوونځي او له ښوونځي څخه بهر يې خبرو کولو او افادې ته لري وپېژني او له هغو گټه

واخلي، خو څرنگه چې په ښوونځيو کې ليدل کيږي زده کوونکي ډېر لږ دا موقع مومي چې خبرې وکولای شي او که وخت هم ومومي اړ دي، چې له خپله ځايه پاڅي او په خاصو تشریفاتو خبرې وکړي، دغه رویه د طبیعي مذاکرې او خبرو رویه نه ده. د تدریساتو ذکر شوی پروگرام په مناقشاتو زیات زور اچوي، ان دا چې وایي: ښوونکي دي، زده کوونکو ته وخت ورکړي چې په بېلا بېلو مضامینو کې د ښوونځي د زده کوونکو د ژوند او نورو مسایلو په اړه زده کوونکي خبرې وکړي او د بحث او افکارو د تبادلې ټول شرایط په پام کې ونیسي (۲ ماده، ۱۲مخ).

مناقشه د تدریس یوه ډېره مهمه وسیله ده، خو زده کوونکي باید داسې وروزل شي چې د بحث ټول اداب او شرایط په پام کې ولري، هغوی باید پوه شي چې په خبرو کې نوبت مراعات شي، ټول په یو ځل خبرې پیل نه کړي، هغه چا چې خبرې پیل کړي د هغه خبرې باید پرې او اخلاص نشي. زده کوونکي هغه وخت په مناقشاتو کې ښه برخه اخلي چې خپل نظریات په ښکاره اظهار او وهڅول شي.

ج- اوربډل: د ښه اوربډلو عادات د ښو خبرو کولو له عاداتو سره نږدې اړیکې لري، لکه د افادې په بحث کې چې وویل شول، زده کوونکي باید د خبرو کولو پر وخت د خبرو کولو اداب په پام کې ولري، همدا خبر د اوربډو په برخه کې هم صدق کوي. په یوه لومړني ټولگي کې باید ښوونکي د څو قاعدو رعایت وکړي دغه قاعدې ډېرې لږې او ډېرې ساده دي چې لاندې توضیح کيږي:

- زده کوونکي باید مودبانه او په زړه پورې ډول سره د نورو خبرې واورې. زده کوونکي باید دا زده کړي چې په خپلو مناقشاتو کې د نورو له نظریاتو او افکارو څخه هم کار واخلي.

- زده کوونکي باید هڅه وکړي، چې د خبرو کوونکو هغه مهمه مفکوره په ښه ډول تعقیب کړای شي.

- زده کوونکي باید په خپل ځان کې د لټون او کنجکاوۍ یو عادت ته وده ورکړي یعنې وکولای شي چې د خبرو ځینې برخې ځان ته ثبوت کړي او دهغو په اړه نور توضیحات هم وغواړي.

- باید زده کوونکي د پوښتنو یا د خبرو کوونکو د پېښو (تقلید) په کولو دا وښيي چې دوی د خبرو لوري ته ځیر دي.

د- لیکنې (تحریري) افاده:

د لومړنیو تدریساتو پروگرام د موضوعاتو د لیکنې او تحریري افادې په اړه هم ځینې وړاندیزونه لري، چې د زده کوونکو د قرائت له کتاب څخه بهر دي او ښوونکي ته د کورنۍ وظیفې او له ټولگي څخه د بهر کارونو په اړه یوه ښه مفکوره ورکوي.

دغه پروگرام دا هم جوتوي چې د لیکنې له افادې سره د زده کوونکو د عادي کولو لپاره د تقریري افادې او وینا کولو اصول د بنسټ په توګه کېښودل شي، زده کوونکي باید د موضوعاتو په اړه لیکنه وکړي او مقالې ولیکي چې د دوی له پوهې سره برابرې وي.

د بېلګې په ډول زده کوونکو ته وخت ورکړل شي چې د خپل ښوونځي او د کورني ژوند په اړه څه ولیکي او کله چې یو زده کوونکی د خپلو کتنو پایله لیکي، باید وهڅول شي چې دوی خپل شخصي احساسات او ابداعی کتنې په لیکنه کې ښکاره کړي (۲ ماده، ۱۸مخ).

یوه بله موضوع چې له زده کوونکو سره ډېره مرسته کوي، په تېره د تاریخ په موضوع کې مهمه ده، هغه داده چې زده کوونکي خپل ځان د یوه ټاکلي شخص په توګه فرض کړي او بیا خپل اوصاف جوت کړي، چې

دا ډول دتاریخ په اړه د زده کوونکو زده کړه پیاوړې کوي، د ملگرو لپاره د لیک لیکل یا د ناروغۍ د رقعې لیکل او نور هم زده کوونکو ته ډېر گټور ثابتېدای شي، زده کوونکو ته باید د ښوونځي په دیوالي اخبارونو کې د لیکلو موقع ورکړل شي. که د لوړو ټولگیو زده کوونکي څه لیکي او هغه چاپ شي، بیا دغه چاپ شوي لیکنې د ټیټو ټولگیو زده کوونکو ته وښودل شي، دوی ډېر هڅیږي او د دواړو سویو زده کوونکو ته گټورې دي. په دې ډول د ښوونې او روزنې له پروگرام څخه بهر فعالیت هم ډېر اغېزمن وي او د ژبښوونې په برخه کې ور باندې تاکید شوی. ځینې ښوونکي ممکن پوښتنه وکړي چې موږ د قرائت (لوست) کتاب په بشپړلو مکلف یو، د نورو فعالیتونو لپاره وخت نشته، خو باید وویل شي چې د لوست کتاب یوازې یوه وسیله یا اله ده چې ځینې وخت هغه ته مراجعه کېدای شي (و ماده، ۹ مخ).

د تفتیش او نظارت تعلیماتنامه د یوه ښوونکي ځانگړنې داسې تعریفوي: یو ښه ښوونکی دې د خپل زده کوونکي توافق او علايق په نظر کې ونیسي او د زده کوونکي پخوانیو تجربو او زده کړو سره دې نوې زده کړې او دنیویو تجربو اړیکې ټېنگوي. یو ښه ښوونکی له ضعیف ښوونکي څخه د زده کوونکي او ښوونکي ترمنځ له پوښتنو څخه هم پېژندل کېدای شي او بله دا چې ښه معلم د تختې، درسي وسایلو، نویو لغاتونو، چارټونو، رسمونو او له نورو څخه هم پېژندلای شو، چې هغه څرنگه کاروي او څرنگه زده کوونکو ته د موضوع په اړه مثالونه ورکوي.

نو ځکه ویلای شو چې د تفتیش او نظارت هیيات یوازې د لوست کتاب له مخې پرېکړه نه کوي، بلکې په خپل قضاوت او پرېکړه کې د وسایلو کارول، نقش، چارټونه، مناقشات، د درس طریقې او نور هم په پام کې نیسي.

دوهم څپرکی

د زده کوونکو ترمنځ فردي توپيرونه او په دې برخه کې د ښوونې او روزنې د اصولو دريځ

ښوونکو ته دا موضوع روښانه ده چې زده کوونکي ټول په يوه سويه نه دي، بلکې يو له بل سره توپير لري. په يوه ټولگي کې يو شمېر کمزوري زده کوونکي هم وي، چې د ښوونکي زياتې پاملرنې ته اړ وي. په همدې ټولگي کې يو شمېر ذکي زده کوونکي هم شته چې بايد ښوونکي هغوی وهڅوي او بوخت يې وساتي. اوس پوښتنه داده چې يو ښوونکی څرنگه کولای شي د يوه ټولگي د څلورپنځو يا له هغو زيات شمېر زده کوونکو سره خپل پلان په بېلا بېله توگه پرمخ بوځي؟ دا هدف په دې ډول ښه ترسره کيږي چې ټولگي په گروپونو ووېشل شي. د بېلگې په ډول ټولگي په دوو گروپونو وېشلای شو، يو يې ذکي زده کوونکي بل يې کمزوري کيدای شي. څلورم ټولگي داسې زده کوونکي وي، چې د هغوی د لوست سويه له درېيم ټولگي سره برابره وي، داسې هم کيږي چې په څلورم ټولگي کې داسې زده کوونکي وي چې د لوست سويه يې د پنځم او ان له شپږم ټولگي سره برابره وي، نو ښوونکي کولای شي د ذکي زده کوونکو لپاره نور مواد لکه اخبار او مجلې هم بېلې کړي.

ضرور نه ده، چې له زده کوونکو سره عیناً لکه د لویانو په شان له بسیط څخه د مرکب خواته پر مخ ولاړ شو، بلکې د کوچنیانو ذهن له لویانو سره توپیر لري یعنې د اشیاءو د استعمال طرز له ساده څخه د مرکب خواته پر مخ نه بیایو، بلکې مهمه داده چې د زده کوونکو فردي مینې او علاقمندی ته پام وساتو، له هغه څه سره چې زده کوونکي مینه لري د هغو اجرا وروسته هېڅ ستونزمن کار نه دی، کوم شی چې زده کوونکي مایوس او ستومانه کوي هغه د ده د خوښې پر خلاف، د نورو له امر سره سم او په نه پوهېدل شویو کارونو او ایستل دي. زده کوونکي د بېلابېلو قابیلیتونو په لرلو ښوونځي ته راځي، ښوونکي باید د زده کوونکو دا استعدادونه وپېژني او هغوی وروزی (ده او ۲ مادې څخه، ۵مخ).

ارواپوهانو کوچنیان په بېلا بېلو برخو وېشلي، خو ډېره مهمه خبره داده چې ښوونکي باید خپل زده کوونکي وڅېړي او له ځان سره وسنجوي چې څرنگه هغوی په زده کړه کې وهڅوي او مرسته ورسره وکړي. ذکر شوی پروگرام دا هم روښانه کوي چې لیک او لوست باید د زده کوونکو له روحی غوښتنو سره برابر وي. لومړنی لیک لوست باید له ساده جملو او کلمو څخه پیل شي، ورسپې تحلیلي او ترکیبي جملې او کلمې زده کړای شي او ورو ورو د لیک لوست قابلیت رامنځته کړي او وده ومومي (۲ماده، ۷مخ). دا پروگرام دا هم وایي هغه جملې او کلمې چې په زده کوونکو زده کېږي، باید د هغوی له فکري سویې سره سمون ولري (جیم ماده، ۸مخ).

ددې لپاره چې زده کوونکي یوه جمله ډېر ژر ولوستلای شي، باید هغه ښه وپېژني. زده کوونکي ته د یوې جملې د پېژندلو لپاره یوازې د حرفونو پېژندنه کافي نه ده، بلکې د کلمې ښه باید څو څو ځله وگوري او دا کلمې په بېلا بېلو جملو کې تکرار شي، چې هغه ښه وپېژني. وچ او تش تکرار کومه ګټه نه کوي بلکې هسې وخت ضایع کوي، تکرار باید له ډېر دقت سره یو ځای وي چې له هغه تکرار څخه یوه اغېزه رامنځته شي. له لوست څخه مقصد دادی چې پر هغه څه پوه شو، چې لیکل شوي دي (۱ماده، ۹ماده).

هغه څه چې زده کوونکي یې لیکي باید د زده کوونکو د ژوند له چاپېریال څخه غوره شوي وي او ښوونکي ددې زمینه او وسیله برابره کړي، چې د زده کوونکو ذهن په کار واچوي او ورو ورو د زده کوونکو فکري وده پیاوړتیا ومومي.

کله چې مور پورته مواد څېړو، نو په هغو کې له ښوونکي څخه دا هیله کېږي، چې اروایي پرنسیپونه تر کار لاندې ونیسي. دغو موادو د زده کوونکو د ودې او نمو او د ښوونې او روزنې له قوانینو سرچینه اخیستې ده. د ښوونې او روزنې پرنسیپونه دادی:

۱. کوچنی هغه څه ډېر ژر زده کولای شي چې مینه او علاقه یې ورسره وي.
۲. کله چې کوچنی د زده کولو وړ شي او دهغې موخې ترمنځ اړیکو باندې پوه شي کومو ته چې دی غواړي ځان ورسوي، نو زده کړه ډېره ښه پرمخ بیایي.
۳. یو کوچنی هغه وخت هم ډېره ښه زده کړه کوي، چې د زده کړې څیزونه پرلپسې په دوامداره ډول وکاروي.
۴. کله چې یو کوچنی د خپلو موخو او هدفونو په ټاکلو کې برخه ولرلای شي هم ډېر ښه زده کړه کولای شي.
۵. یو زده کوونکی هغه وخت هم ډېره ښه زده کړه کولای شي، چې د هغه زده کړې دده له پخوانیو او اوسنیو تجربو سره ډېرې ښې اړیکې ولرلای شي.

۶. همدارنگه یو کوچنی هغه وخت ډېره بڼه زده کړه کولای شي، چې د زده کړې مساعد او مناسب ځای ورته چمتو وي.

۷. او په پای کې کوچنی هغه وخت بڼه زده کړه کولای شي، چې د زده کړې په وخت کې ځانگړي توپيرونه او فردي اختلافات په پام کې نیول شوي وي.

جرسلدو گیتس همدا خبره د خپل روڼیزې ارواپوهنې کتاب په نهم څپرکي کې کړې. دغه کتاب د - زده کړې عمومي طبیعت تر عنوان لاندې لیکل شوی. په دې کې لیکل شوي چې: زده کړه په ډاډه ډول هغه وخت ډېره بڼه ترسره کیږي، چې د زده کړې لپاره هیله او میل او د لرلو لپاره یې مینه موجوده وي او د زده کړې لپاره یو دلیل او هڅوونکې انگېزه او تشویق موجوده وي. هغه زده کوونکي چې لږې نمرې اخلي دا له دې امله چې هغوی د خپلې اوسنۍ اړتیا او زده کړې ترمنځ اړیکې نشي موندلای.

دوی فکر کوي هغه خواری، چې د ښوونکي له خوا پر دوی د زده کړې لپاره ترسره کیږي ټولې بې گټې دي. کتاب لیکي چې که د دندو سپارل زده کوونکي ته گټه ونه لري، نو پرې دې ښودل شي چې زده کوونکي پخپله له خپلې اړتیا سره سم څه زده کړي او د کورنۍ دندې پر ځای د خپلې خوښې پر زده کړې باندې وخت تېر کړي. یعنې له څه سره یې چې مینه وي هماغه دي ولیکي او ودې لولي. د زده کولو د فعالیت اغېزمنتیا له یوې خوا د زده کوونکو په ودې پورې اړه لري او له بلې خوا د دوی په پخوانیو تجربو پورې هم اړه لري. هڅونه د زده کړې یو لومړنی شرط دی، هڅونه د اهدافو او د ماشون د موخو په اړه کیږي، له پورته ټولو خبرو څخه څرگند یږي چې زده کوونکي له هغه څه سره چې زده کوي یې باید مینه ولري او د خپلې مطالعې او موخو ترمنځ اړیکې وموندلې شي، هغه تکرارولو ته اړتیا لري چې خپلې زده کړې په ذهن کې کېښوي، خو دغه تکرار باید بې مانا تکرار او د وخت ضایع کول نه وي، باید زده کوونکي ورځنی لوست له ورځني ژوند سره مرتبط کړای شي، ځکه دغه لوست باید ده ته مفهوم پیدا کړي، یو کوچنی هغه وخت ډېره بڼه زده کړه کولای شي چې د ده ښوونکي مهربانه او زړه سواندي وي، د ټولگي خونه نه ډېره توده او نه ډېره سره وي، لوست باید د زده کوونکي له سويې سره برابر او کلمات یې د پوهېدو وړ وي. هغه مهمه خبره چې ښوونکي یې باید په یاد وساتي داده، چې کوچنیان د خپلو استعدادونو له مخې او د ودې او مهارت له مخې یوله بل سره ډېر توپیر لري.

اورېدل

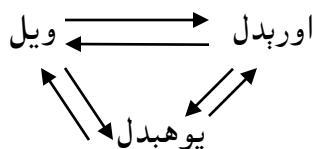
د اورېدلو په اړه څو وړاندیزونه:

له دې کبله چې اورېدل د ژبې د زده کړې لومړنی اړ دی، نو لومړی به دا خبره وکړو چې څرنگه د اورېدلو مهارت ته وده ورکولای شو، اورېدل څرنگه اصلاح شي او بڼه والی پکې راوستل شي؟ کوچنی غوږ نیسي چې بېلا بېل غږونه واورې، بیا هڅه کوي چې خپله هماغسې غږ زده او ویي کاري. ماشوم له ښوونځي څخه څو کاله مخکې دا هڅې کوي، خو لکه څرنگه چې لیدل کیږي په ښوونځیو کې ډېره لږه هڅه کیږي

چې زده کوونکي په وضاحت خبرو کولو ته څېر کړای شي او دا چې زده کوونکي دې په اغېزمنه توگه اورېدو سره څېر کړای شي هېڅ پام نه دی شوی.

ښوونکي زیاتره وخت وایي چې زده کوونکي غوږ نه نیسي یا پام نه کوي او داسې نور، نو په دې ډول زیات وخت د موضوعاتو تکرارولو ته ورکول کیږي او زیات وخت د هغو تېروتنو په اصلاح کولو تېریږي چې د سم غوږ نه نیولو او غلط فهمیو له کبله پېښې شوي دي.

اورېدل ددې غوښتنه کوي چې زده کوونکي وپوهیږي، معنا دا چې په هغه ژبه پوه شوی، د بېلگې په ډول موربه په روسي ژبه خبرو ته غوږ نیولی وي یا به د یو چا په انګلیسي ژبه خبرې اورو، خو تر څو په ذکر شویو ژبو ونه پوهیږو، هېڅکله د ویوونکي او اورېدونکي ترمنځ د ویلو - اورېدلو او پوهېدلو دایره نه بشپړېږي یعنې باید پوهېدل موجود وي تر څو چې دا دایره بشپړه شي:

مورتل په اورېدلو کې یوه موخه او هدف لرو، د بېلگې په ډول، مور ځکه اورو چې پوه شو، معلومات مو زیات شي، په هدایاتو پوه شو، ان دا چې مور د تفریح لپاره هم ځینې وخت له اورېدو کار اخلو، راډیو ته غوږ نیسو، هغه څوک چې سندره وایي ورته غوږ نیسو، څوک چې نکل تېروي غوږ ورته نیسو، چې دا وروستی بېلگې د تفریح لپاره د غوږ نیولو مثالونه وو. همدارنگه مور له بېلا بېلو خلکو سره د اشنا کېدو په خاطر د اورېدلو له مهارت څخه کار اخلو. د ښوونکو د کورنۍ د غړو، له دوستانو او نورو سره زموږ ټولې اړیکې د افکارو د تبادلې غوښتونکې دي. هره ورځ زموږ زیات شمېر وخت په ویلو او اورېدلو تېریږي. په ټولګي کې د زده کوونکي له نیمايي زیات وخت په اورېدلو تېریږي، خو مور بیا هم دې ټکي ته زیات پام نه کوي چې ډاډه شو ایا زده کوونکوپه اغېزمن ډول واورېد که نه؟ اورېدل کومه بېله موضوع نه ده، بلکې د درسي موضوعاتو یوه برخه ده او په لوست کې ډېر ارزښت لري.

څه باید وکړو چې د زده کوونکو د اورېدلو له مهارت سره مرسته وشي؟

۱. باید داسې یو څه ووايو چې د اورېدو ارزښت ولري.
۲. باید ښه درسي پلان ولرو او د زده کوونکو پاملرنه او دلچسپي په نظر کې ونیسو.
۳. باید زده کوونکو ته د غوږ نیولو په اړه یو دلیل وړاندې کړو، یعنې اورېدو ته باید یو هدف ولرو (د بېلگې په ډول د یو نکل له اورېدو غواړو څه زده کړو؟).
۴. باید هغه څه زده کوونکو ته ووايو (ورواورو) چې هغوی په هغو د پوهېدو هیله ولري.
۵. باید په کافي اندازه لوړې او واضحې خبرې وکړو، چې زده کوونکي یې واورې.
۶. باید داسې کلمات وکاروو چې زده کوونکي پرې پوه شي یعنې د کوچنیانو د پوهې وړ وي.
۷. باید په درسي ټولګي کې د اورېدو لپاره مناسبه وضعه موجوده وي:

الف) له ټولگي څخه بهر غږ زور په ټولگي کې وانه وربدل شي .
ب) د زده کوونکو چوکۍ باید راحت او مناسبې وي .
ج) د ټولگي هوا نه زیاته سره او نه زیاته گرمه وي .
د) بنوونکي دې هغې خواته نه دريږي، چې رڼا ورڅخه ټولگي ته رالوېږي .
دا و د اورېدو په اړه ځینې وړاندیزونه، اوس به د دې سرچپه خبرې ته څېر شو، یعنې وبه گورو چې زده کوونکي ولې غوږ نه نیسي .
د غوږ نه نیولو لاملونه:

۱- زده کوونکي د بنوونکي په خبرو نه پوهیږي .

الف) یا دا چې د هغه غږ پوره لوړ نه دی یا دا چې واضحې خبرې نه کوي .
ب) ممکن بنوونکي داسې کلمات وکاروي، چې زده کوونکي پرې نه پوهیږي او بنوونکي یې شرحه کوي هم نه .

ج) ممکن هغه مفکورې چې بنوونکي یې شرحه کوي، د کوچنیانو د سويې (د ټولگي او عمر له پلوه) لوړې وي .

۲- زده کوونکي له موضوع سره مینه نه لري، بنوونکي پوره اندازه هڅې نه دي کړي، چې موضوع زده کوونکو ته په زړه پورې کړي .

۳- له ټولگي څخه بهر خنډیز عوامل موجود دي، لکه لوړ غږ، زور، یا داسې په زړه پورې شیان چې کوچنیان د هغو د لیدو لېوال وي او دهغو خواته کتل ورته په زړه پورې وي .

۴- ځینې وخت کوچنیان دنورو شیانو په اړه سوچ کې ډوب وي .

۵- زده کوونکو هماغه یوه موضوع څو څو ځله له بنوونکي څخه اورېدلې وي، نو ځکه یې له بیا اورېدو سره مینه نه وي .

۶- دوی همدا موضوع تېر کال په لوست کې لوستلې وي .

۷- کله چې زده کوونکي ډاډه وي، چې بنوونکی بیا هم همدا موضوع تکراري، نو په داسې حالت کې هم له اورېدو سره ډېره مینه نه نیسي .

۸- ځینې وخت زده کوونکي بېله ځانگړې مفکوره لري او له بنوونکي سره یې عقیده یو شان نه وي .

۹- بنوونکي کوم علت او موخه ورته نه وي څرگنده کړې، چې زده کوونکي یې له اورېدو سره مینه ونیسي .

د یوه ښه اورېدونکي ځانگړنې:

۱- یو ښه اورېدونکی مودب وي او د خبرې کوونکي خبرې نه غوڅوي .

۲- ښه اورېدونکی غلی ناست وي بېځایه نه خوځيږي .

۳- ښه اورېدونکی د خبرو کوونکو د خبرو مهمه مفکوره تعقیبوي .

۴- ښه اورېدونکي د وینا په اړه له ځانه علاقه ښکاره کوي .

۵- ښه اورېدونکي ډېرې ښې پوښتنې کوي .

۲. ښه اورېدونکي د ټاکلو ټکيو په اړه يو څه زيات شواهد غواړي.

۷. هغه څه چې ويل شوي څپرې يې او له حقيقت څخه لرې او مبالغه لرونکي مسايل له حقيقي مسايلو څخه په ښه ډول بېلولاى شي.

د يوه ښه ښوونکي په توگه بايد په ياد ولرو چې د ټولگي دننه د نظم او نسق ساتلو لپاره بايد هېڅکله ښوونکي په لوړ غږ نارې ونه وهي، که زده کوونکي غږ زوږ جوړوي، نو ښوونکي دې ورو خبرې وکړي او هغوى دې پوه کړي، نه دا چې خپل غږ د زده کوونکو له غږ څخه هم اوچت کړي، په داسې حالت کې زده کوونکي اړ کيږي، چې غلي شي او دخپل ښوونکي غږ ته ځېر شي، که تاسو زده کوونکو ته کوم نکل لولئ او هغوى شور زوږ کوي، نو ښه به وي چې کتاب وتړئ او ورته ووايئ، چې تر هغوى نه لولي ترڅو دوى غلي نه وي او غږ مو وانه وري.

په بېلا بېلو ټولگيو کې د اورېدلو د مهارت د ښه کولو لپاره يو څو وړانديزونه په لومړي ټولگي کې:

۱. زده کوونکي دې خپلې سترگې وتړي او غوږ دې ونيسي چې د څه شي غږ اوږي.
۲. زده کوونکي دې د ښوونځي ميدان ته ووځي، څو شيبې دې غوږ ونيسي او ودې گوري چې څو ډوله غږونه اوږي ايا دا غږونه توپيرونه لري او نومونه يې پېژني، لکه د موټر غږ، د چرگ غږ، د پسونو غږ، د لرگيو د ماتولو غږ او داسې نور.
۳. د سره ورته حروفو (ت او د ، ب او پ او نورو) د پېژندلو لپاره اورېدل.
۴. د يوې قافې لرونکي کلماتو لوبه (د بېلگې په ډول داسې کلمه ومومي چې توراو نور غږ ولري).
۵. دا لوبه چې د يوه ژوې غږ وباسي او وپوښتي چې دا د څه شي غږ و؟
۶. د هداياتو څارل: ښوونکى، زده کوونکو ته وايي چې ښه ځير شي، بيا دې څو هدايات ورکړي او د دريو کارونو ترسره کول دې ورته ووايي، زده کوونکي دې دا کارونه په هماغه ډول چې ورته ويل شوي ترسره کړي. د بېلگې په ډول: زلميه ورپرائيزه، زما له مېز څخه کتاب واخله او اخک ته يې ورکړه!
۷. هغه لوبې چې زده کوونکى يې په تفريح يا هغو ورځو کې چې اورښت وي او دوى بهر نشي وتلاى نو دننه په ټولگي کې يې ترسره کوي:

الف: هر زده کوونکي ته د يوې ميوې يا يوه سابه نوم ورکړئ، بل زده کوونکى د نورو په کړۍ (حلقه) کې دريږي او دوه نومونه اخلي (گازره او انگور) اوس نو هغه زده کوونکي، چې همدا نومونه ورته ايښودل شوي ډېر ژر له خپل ځايه پاڅيږي او بل يې پر ځاى کېږي، که يې دا کار په پوره چټکۍ ترسره نشو کړاى او د دوى ځاى هماغه زده کوونکي چې ولاړ دي ونيسي، نو هغه زده کوونکي چې نوم يې اخيستل شوى د هغه پر ځاى په کړۍ کې دريږي او دوه نور نومونه اخلي، لوبه همداسې پر مخ ځي، په دې لوبه کې ليدل کيږي چې ايا زده کوونکي په ځېر کې خپل نوم ته غوږ ږدي کنه؟

ب. يوه بله لوبه چې زده کوونکو ته به په زړه پورې وي، (ځم چې خپل نيکه او انا وگورم) نومېږي. دا لوبه يو زده کوونکى داسې پيلوي: زه ځم چې خپل نيکه او انا وگورم، خپل بکس اخلي او وايي خپل د غاښو برس وړم. بل زده کوونکى هم عينې جمله تکراروي او يو څه پرې زياتوي، د بېلگې په ډول: خپل د غاښو

برس او بوتان وړم. هر زده کوونکی رومبني خبرې تکراروي او يوه بله پرې زیاتوي. که کوم زده کوونکی ونشي کولای هغه ټولې خبرې چې نورو کړي، تکرار کړي، ځينې يې هېرې کړي، نو دا زده کوونکی لوبه بايلي.

له لومړنيو ټولگيو څخه په پورته ټولگيو کې د اورېدلو د مهارت د تدريس په اړه ځينې وړاندیزونه:

الف: د سپورت په ساعتونو کې زده کوونکي کولای شي لاندیني لوبې ترسره کړي:

۱- زده کوونکي په دوو ډلو بېلېږي: دا هره يوه ډله يو د بل مخامخ درېږي، بنوونکی د يوې ډلې غړو ته جفت نمرې او بلې ډلې ته طاق نمرې ورکوي، لکه: (۲، ۴، ۶... او ۱، ۳، ۵، ۷، ۹... او نورې) بيا يوه کوچنۍ تېره پر ميدان داسې ږدي چې دواړو ډلو ته يو شانته نږدې وي، وروسته بنوونکی يوه جفته او يوه طاق نمره وايي له دواړو ډلو يو يو زده کوونکی چې همدا نمری ورکړل شوي ميدان ته ننوځي او هر يو هڅه کوي تېره له ميدان څخه واخلي او ډېر ژر خپل ځای ته ستون شي، پرته له دې چې مقابل لوری يې ونيولای شي. که مقابل گروپ هغه زده کوونکی چې تېره يې اوچته کړې ونيسي، نو نيول شوی زده کوونکی مقابل گروپ ته ورځي. په پای کې چې هر گروپ د زيات شمېر غړو لرونکی وي هغه وړونکی بلل کېږي، په دې لوبه کې بايد زده کوونکي ډېر ځېر او سي چې خپلې نومرې واورې.

ب- بنوونکی بايد خپل درسي هدايات يو ځل، ورو، خو واضح ووايي. کله چې لومړی ځل بنوونکی دا کار کوي، نو زده کوونکي ته دا نښي چې دوی بايد بڼه غوږ ونيسي، ځکه چې هغه يوازې يو ځل خپل هدايات لولي او بيا يې نه تکراروي.

ج- د اورېدلو د مهارت د ارزيايۍ لپاره بنوونکی يو لنډ پرگراف لولي او بيا له زده کوونکو د هغه په اړه پوښتنه کوي، تر څو دا ښکاره شي چې زده کوونکو ددې پرگراف مهم ټکي ياد کړي کنه؟ دا ازموینه کېدای شي ليکلې بڼه يا د وينا په بڼه وي، د بېلگې په ډول دوه (ص) او (غ) سوالونه دي په دې برخه کې دې راوړل شي.

۵- کېدای شي چې يوه صنفی مناقشه په ټيپ ريکارډ کې ثبت او بيا يې زده کوونکو ته واوروو، بيا زده کوونکو ته وخت ورکوو چې په دغه مناقشه کې خپل فعاليت وڅېړي.

همدارنگه ټيپ ريکارډ د ژبې په لوست کې گټوره وسيله ده.

ه- د زده کوونکو له خوا په څو جملو کې د بېلا بېلو غړونو تعريف.

د بېلگې په ډول، د امبولانس يا اطفایې غږ.

د مني د باد د لگېدو غږ چې ونې خوځوي. د ماشوم ژړا.

ز- زده کوونکي هڅونکي او پاروونکي غږونه څرنگه تعريفوي، د بېلگې په ډول د ماشومانو غږ. د لوبو په ترڅ کې، د ملي اتن د نغمې غږ، د يوې مور غږ چې ماشوم ته يې اوروي.

ح- له زده کوونکو څخه وغواړي، چې راډيو واورې، په دې برخه کې يو رپوټ جوړ او بله ورځ يې له ځان سره راوړي. که ځينې پوښتنې زده کوونکو ته ورکول کېږي، نو بڼه به وي چې دوی د راډيو اورېدونکي يوه موخه ولري.

ظ. یو شمېر شفاهي هدايات زده کوونکو ته ورکړي او وگوري، چې دا ټول عملي کوي که نه؟ دا کار په هر ټولگي کې ممکن دی، مثلاً وروسته تر یوه لوست دغه مناقشه ارزیابي کېدای شي:

ایا زده کوونکي په خبرو کولو کې نوبت رعایتوي؟ ایا مودبانه یې یو بل ته غوږ نیوه؟ ایا منطقي پوښتنې یې کولې؟ ایا ټولو غوښتل یو ځل خبرې وکړي او داسې نور.

موږ نشو کولای د اورېدو مهارت، لکه څرنگه چې ښايي ارزیابي کړو، ترڅو چې یو پږگراف زده کوونکو ته ونه لولو بیا ورپسې په دې اړه پوښتنې وکړو. د زده کوونکو له کتنې ښکاري چې دوی څومره په ځان کې د اورېدو مهارت روزلی؟ ځکه ددې عادت وده د دوی په زده کړه کې ارزښت لري. په پای کې باید ووایو چې ښوونکي هم باید د اورېدو ډېر ښه عادت ولري. هغوی باید زده کوونکو ته داسې ونه ښيي چې گواکې ډېر بوخت دي او د هغوی د خبرو د اورېدو وخت نه لري چې زده کوونکي یې غواړي هغه ووایي او خپل ښوونکي ته یې واوروي. همدارنگه باید ښوونکي له خپلو زده کوونکو سره په دې اړه هم مرسته وکړي چې هغوی د غږونو له نړۍ خبر کاندې. زده کوونکي له موزیک څخه خوند واخلي او په زده کړه کې د اورېدلو له ارزښت څخه برخمن او با خبره شي او په پای کې باید ښوونکي، زده کوونکي هغو تجربو او فعالیتونو ته رهنمائي او وهڅوي، چې د اورېدو او د نورو آموزشی لارو چارو په برخه کې د تنقیدي طرز تفکر غوښتنه کوي.

درېم خپرکی

ژبښوونه

الف: ژبښوونه په لومړنيو ټولگيو کې:

د پوهنې وزارت د لومړنيو زده کړو پروگرام جوتوي، چې د لومړي ټولگي ټول تدریسي فعالیت لیکل او لوستل دي. (۱ ماده، ۷ مخ).

لومړی ټولگی په حقیقت کې په ښوونځيو کې یو ډېر مهم ټولگی دی، نو ځکه باید ډېر ښه او تکړه ښوونکي دغه ټولگي کې درس ته وگومارل شي. دلته زده کوونکي لیک - لوست زده کوي، دلته زده کوونکي د خپلې ښوونې او روزنې د راتلونکې ودانۍ بنسټ ږدي. البته مورږ پوهېږو چې د لوست په اړه مورږ ډېرې ستونزې لرو، زیات شمېر لوی زده کوونکي گورو چې د لوست پر وخت خپله گوته پر کرښو کارې، یا د لوست پر وخت خپلې شونډې خوځوي ددې لامل څه دی او ولې زیات شمېر وگړي په گړندی او چټکه توگه لیک نشي لوستلای، څرنگه کولای شو ښه لوستونکي وروزو؟ کومه نیمگړتیا چې همدا اوس د لومړيو ټولگيو د لوست په کتابونو کې شته هغه د لوست په برخه کې د ستونزو لامل ده، د بېلگې په ډول که مورږ د خپلو لومړيو ټولگيو کتابونه د امریکا د لومړيو ټولگيو له کتابونو سره پرتله کړو، لیدل کېږي چې په امریکایي کتابونو کې د نویو کلماتو شمېر په منځني ډول (۳) او زموږ د لومړي ټولگي د کتاب په پاڼه کې د نویو کلمو شمېر ۲۰ ته رسېږي. د امریکا د دوهمو ټولگيو په یوه پاڼه کې د نویو کلمو شمېر په منځني ډول ۷، ۲ دی او زموږ د کتابونو په هره یوه پاڼه کې ۳۸ نوي لغتونه دي. د امریکا د لومړي ټولگي د کتاب د پاڼو شمېر ډېر زیات دی، ځکه چې په هغه کې تکرار او مذاکرات زیات په پام کې ساتل

شوي. په يوه څېړنه کې څرگند شول چې په دې برخه کې له اسانه لغاتو څخه د پېچلو لغاتو خواته کومه لړۍ او پورې په پام کې نده نيول شوې، زيات شمېر لغات يو يا دوه ځله راغلي، په يوه لازم ډول نه دي تکرار شوي، ددغو کتابونو زيات شمېر لغات په کوچنيانو کې نه دي دود. د بېلگې په ډول د لومړي ټولگي د کتاب په لومړۍ پاڼه کې هغه لغات راغلي چې ډېر لږ معمول دي. د دوهم ټولگي کتاب په (۱) مخ کې د مولی، مخلوق، ادنی، اعلی، لایق، فقرا او داسې نور لغات راغلي، چې دا هم د دوهم ټولگي له سويې پورته دي (۱).

د لومړيو ټولگيو د ليکلو او لوست ډول بايد د ماشومانو او کوچنيو زده کوونکو له روحياتو سره برابر غوره شي، لومړنی ليکل او لوست بايد له ساده جملو څخه پيل شي، ورپسې ترکيبي او تحليلي پر مخ ولاړ شي (۲ ماده، ۷ مخ).

دلته مو وويل چې بايد ليک لوست له ساده لغاتو او جملو څخه د پېچلو او مرکبو جملو او لغاتو پر خوا ولاړ شي، دا کار له موجودو کتابونو سره کېدونکی نه دی، خو دا چې کوم ښوونکی پوره اندازه نور مرستندوی درسي مواد ولري. په پيل کې فلش کارډونه ډېر گټور دي، ښوونکی دا کارډونه جوړوي او ځينې کلمې په پنډه ليک پرې ليکي، که ښوونکی په انځور کښلو کې ماهر وي، کېدای شي د کارډ پر بل مخ رسم (انځور) هم وکارې، چې هماغه کلمه افاده کړي، که دا له ډبلې قطعې ياله ډبل کاغذ څخه جوړ شي د څو کالو لپاره دوام کولای شي او په قوطيو کې ساتل کېدای شي. ښوونکی کولای شي ساده جملې پر توره تخته وليکي او په هغو کې د نوي لوست نوي لغات وښيي، په دې ډول زده کوونکي کولای شي چې ښه تکرار وکړي، پخواني لغاتونه په ياد کې وساتي او بيا نوي لغات زده کړي، بې ځايه تکرار يوازې وخت ضايع کوي، تکرار بايد له دقت او پوره څېرتيا سره وي، ځکه دقت اغېزمن واقع کېږي (۱۴ ماده، ۹ مخ).

که کلمات او لغات په بېلا بېلو شکلونو کې زده کوونکو ته وښودل شي ډېره گټه لري، د بېلگې په توگه هم کارډ کې هم کتاب او هم عادي کاغذ او هم پر تخته، نو په دې وخت کې ډاډ مومو چې زده کوونکو ددغو کلماتو حقيقت درک کړي. په زيات شمېر ښوونځيو کې ليدل کېږي، چې زده کوونکي د کتاب کلمات په خپل ښوونکي پسې چې هغه بې قرائت کوي د وچ تکرار په بڼه لولي، بيا هم د خپل ټولگي له بل زده کوونکي اوري او همدا عمل څو څو ځله تکرارېږي تر هغو چې هماغه مخ له ياده زده کړي، پرته له دې چې په معنا يې پوه وي. په دغه ډول زده کوونکو کې د دقت او پام کولو بد عادت روزل کېږي. د کلمو پر مفهوم تاکيد کول ډېر ضرور دي، کله چې نوې کلمې په لوست کې راځي، ښوونکي د هغو معناوې له زده کوونکو څخه پوښتي او هغه نوې جملې چې هماغه کلمه پکې راغلي وي پکار وي. ممکن ښوونکی له زده کوونکو څخه د اهيله وکړي چې نوې کلمې پخپله په جملو کې وکاروي دا د دې مانا لري چې ايا زده کوونکي د نويو لغاتو په مانا او کارولو پوه شوي که نه؟

(۱) په دې پرتله کې د افغانستان د لومړيو ټولگيو د بېلا بېلو دورو کتابونو وکتل شول او پورته ذکر شوې بېلگه د سويډن د موسسې له خوا پر ۱۳۷۲ کال له خپرو شويو درسي کتابونو څخه غوره شوې.

لیک - لوست دواړه یو ځلې زده کيږي، دا چې زده کوونکي نوې کلمې لولي، نو هغه لیکي هم. څرنگه چې یو نوی لغت په لیکنه کې گوري او لولي یې، نو په دې پوهیږي چې دغه نوی لغت چېرې او څرنگه کارول کيږي او له کومو حروفو څخه جوړ دی.

په لومړي ټولگي کې درس او لوست ورکول د شیانو او سمبولونو (علامو) په اړیکو ډېر تاکید کوي، یعنې هغه علامې او سمبولونه چې له یوه شی څخه نمایندګه کوي د (اس) کلمه په حقیقت کې یو سمبول دی، چې پخپله له اس سره هېڅ ورته والی نه لري.

خو مورتل دا سمبول کارولی او د هغه په اورېدو داسې (ژوی) څېره ذهن ته را تداغي کيږي کله چې زده کوونکي دا لغت زده کړي، نو پوهیږي چې مانا یې یو ډول څاروی دی.

له لوست څخه موخه او مقصد په هغو شیانو پوهېدل دي، چې لیکل شوي، نو ځکه باید د لومړي ټولگي زده کوونکي د کلماتو له پېژندلو پرته چې په جملو کې راغلي، د هغو پر مانا هم وپوهول شي او د هغې د بڼې په لیدو یې په مانا پوه شي او د کلمې مانا اخیستل باید د زده کوونکو عادت وگرځي (۱۰مخ).

ښوونکي دې زده کوونکو ته دا وخت ورکړي چې جملې څو څو ځله وگوري چې بل ځل سم له لیدو سره هغه وپېژني، ښوونکي پر تختې لیکلو، په دیتو کاغذ د چاپولو، په فلش کارډونو لیکلو او نورو لارو دا موخه ترلاسه کولای شي. هغه کلمې چې زیاتې کارول کيږي باید څو څو ځله تکرار شي، دا کار زده کوونکي د اعلاناتو له تختې، فلش کارډ، اخبار، د ټولگي د تورې تختې او د نورو له مخې زده کوي. هغه کلمې چې نوي زده کوونکي ته ورښودل کيږي، باید د هغو مانا زده کوونکي ته ور وپوهول شي. په ورځني ژوند کې مور ځینې کلمات او اثار په لوړ غږ لولو، ځینې په ورو له ځان سره لولو. هغه ډېر معمول لوستل چې مور یې کوو همدا ورو او بې غږه لوستل دي، نو ښوونکي دې زده کوونکي په ښوونځي کې په دواړو وروزی هم په لوړ غږ لوستل او هم په ورو لوستل. ذکر شوې موضوع ډېره ضروري ده ځکه وروسته وروسته وگړي اړ دي چې ورو مطالعه وکړي او له لیکلي پراگراف څخه مانا واخلي، لکه د اخبار او مجلو لوستل، نو زده کوونکي باید په ورو (خموشانه) لوست هم روږدی شي. دلته د بېلګې په ډول د سویډن کومېټې د دوهم ټولگي لپاره د پښتو د قرائت د (۳۰) مخ لوست چې د باغ تر سرلیک لاندې دی را اخلو، درسي پلان داسې پرمخ بوځي:

۱. نوي لوست ته د زده کوونکو مینه راو پاروي، زده کوونکي وهڅوي چې د ۳۰ مخ انځور ته په غور څېر شي او د هغه په اړه مناقشه وکړي. په انځور کې څه گوري؟

کوم ډول ونې او سابه لیدل کيږي... څو پوښتنې وکړي او دوی د باغ په اړه سوچ کولو ته وهڅوي، په دې ډول د ساینس موضوع هم د قرائت په لوست کې راتلای شي، په انځور کې د کال کوم وخت ښکاري؟ ولې اوږې پکې ښودل شوی؟ په اوږې کې هوا څنگه وي؟ په اوږې کې څه اغوندو... البته دا هڅونه دې صرف څو شېبې وخت ونیسي.

۲. بیا لوست ادامه پیدا کوي او بیا د نویو لغاتو پېژندنه راځي. په مناقشه کې زده کوونکي د روغتیا، نارنج، پالنه او نورې دا ډول کلمې چې ممکن نوې وي تکرارېږي، بیا همدا لغات پر تخته ولیکي، ممکن ددې لپاره فلش کارډونه وکارول شي، خو داسې جملې چې همدا لغات پکې راغلي وي او ور لاندې کرښه وکارې، ممکن ښوونکي د باغ یو څو نور انځورونه هم راوړي، بیا له زده کوونکو وغواړي چې دوی خپله

ځينې نوې جملې جوړې کړي، په دې ډول د ذکر شويو نويو لغاتو مانا د زده کوونکو په ذهن کې کيني، مثلاً دا باغ دی، که کومه ونه وچه شوې وي د هغې پر ځای نوي نيا لگي کينوي، باغونه - ډېره پالنه غواړي... او داسې نور(۱)

يوه نوې کلمه غوره کړئ او له زده کوونکو څخه وغواړئ، چې هغه ولولي، نور دې هم هغه تکرار کړي. دا کار د ټولو نويو لغاتو په اړه وکړي، نوې جملې په تخته هم تکرار کړئ.

۳- په درېيم گام کې د اوار (خمو شانه) لوست هدايت ورکړئ، د بېلگې په ډول له زده کوونکو څخه هيله وکړئ چې ۳۰-۳۱ مخونه له ځان سره ورو ووايي او د هغې پر مطلب باندې ځان پوه کړي.

۴- په څلورم گام کې زده کوونکو ته دنده وسپارئ، چې همدا لوست پرته د شونډو له خوځولو او د گوتو له حرکت او د کرښې له تعقيبولو ولولي يعنې په سترگو يې ولولي او کلمې دې نه تلفظوي. کله چې زده کوونکي هر يو خپل لوست پای ته رسوي ارام دي کېږي چې نور يې هم پای ته ورسوي.

۵- و دې گوري چې زده کوونکو له هغه څه څخه چې تاسو ورنه پوښتنه کړې وه څه زده کړل، د باغ په اړه په څه پوه شوي، دوی به د ځواب ورکولو لپاره لاس اوچت او په وار به خبرې کوي، دا به ښکاره شي چې رښتيا هم دوی لوست زده کړی دی؟

۶- په لوړ غړ لوست - په شپږم گام کې ښوونکی دا څېړي چې د زده کوونکو څومره د لوست مهارت ښه شوی.

۷- زده کوونکو ته وخت ورکړي چې لوستل شوی لوست په ليکلو تمرين کړي، ممکن زده کوونکي نوي لغات پخپله کتابچه کې يادښت کړي او له تختې څخه جملې په کتابچه کې وليکي دا ټول کارونه گټور او د درسي پلان اجزا دي.

۸- مذاکره - په راتلونکې ورځ کې د تير درس کلمات مذاکره کړي او وگوري چې د پرون لوست کلمات د دوی په ذهن کې پاتې دي او پرونی لوست له نوي لوست څخه مخکې ځغلنده تکرار کړي.

په عمومي ډول پورته پلان يو ښه پلان دی، لاندې موږ د يوه ښه لوست پلان ذکر کوو.

۱- د زده کوونکو د علاقې جلبول.

۲- په بېلا بېلو ښو د نويو لغاتو او جملو راوړل او ليکل.

۳- د لوست ورو او خاموشانه لوست.

۴- په زده کوونکو د نوي لوست لوستل پرته د شونډو له حرکت څخه.

۵- له زده کوونکو څخه ځينې پوښتنې کول چې رښتيا هم په لوست پوه دي که نه؟

۶- په لوړ غړ د لوست تکرارول.

۷- په راتلونکې ورځ کې د پرونی لوست تکرار.

لکه څرنگه چې وکتل شول ښوونکی دې هېڅکله په لوړ غړ لوست زده کوونکو ته نه لولي او تر هغو پورې چې زده کوونکي ورو نوی لوست ونه لولي په لوړ غړ د نوي لوست ويلو اجازه نشته، که په نوي لوست کې پېچلي لغات او جملې وي، نو ښوونکی هغه د پورته پلان په دوهم پړاو کې حل کوي، نو ځکه په لوړ غړ

(۱) دلته د بېلگې لپاره د پښتو لوست د دوهم ټولگي درسي کتاب (۳۰-۳۱) مخونه، غوره شول تر څو موضوع روښانه شوې

سره لوستلو ته كوم دليل نشته . كه بنوونكي پخپله لوست په غږ سره لولي او زده كوونكي د گوتو په حرکت يا د سترگو په واسطه هغه ورسره تعقيبوي، د هغوی ټوله مينه او پاملرنه له منځه ځي. په دې ډول دوی د لوست په مانا او مفهوم هم نه پوهیږي، خو كه بنوونكي غواړي د لغاتو تلفظ اصلاح كړي په پای کې کولای شي مربوطه جملې په لوړ غږ هم ولولي.
استثناً:

صرف په پورته پلان کې منظومې توپیر لري، چې دا بنوونكي په لوړ غږ لوستلای شي ځكه په شعر کې ځینې کلمې شته چې پېچلې وي، تلفظ یې مشکل وي او په لوړ غږ د هغو لوستل د هغو ادبي ښکلا هم زیاته او د پاملرنې وړ گرځوي او موزون کلام نور هم خیال انگیز او ښکلی کیږي، خو كه بنوونكي د ښه غږ لرونكي او په ښه شکل یې ولولي، نو زده كوونكي ډېر هڅیږي او دا كوښښ كوي چې شعر او منظومه هماغه ډول ولولي او په پای کې له ادب سره مينه پیدا كوي او د نورو اشعارو او منظومو په لوستلو هم پیل كو

څلورم څپرکی

لیکل

د لیکلو فعالیت د مورنۍ ژبې په هماغه لومړني لوست کې پیلېږي. زده كوونكي د کلماتو لیکنه پر تخته ویني او له لیکلو سره اشنا کیږي. په پیل کې زده كوونكي ممکن لیک په هوا په گوته یا د لاس په اشاره ولیکي، ممکن لیکنه پر میز ولیکي یا عیناً یې انځور کړي چې دا انځورول د بشپړ لیک مانا نه لري، وروسته زده كوونكو ته دنده ورکول کیږي، چې زده كړی لوست په خپلو کتابچو کې ولیکي، څه موده وروسته بنوونكي ساده کلمې د املا په بڼه ورته وایي، ورو ورو دوی لیکل زده كوي، همدارنگه کورنۍ دندې ورکول کیږي چې د دوی د لیکلو مهارت لوړوي. د پوهنې وزارت پروگرام د لیکلو په اړه زیات شمېر مطالب لري ان دا چې د حسن خط مضمون ته پکې ځای ورکړل شوی. زده كوونكي باید دا وپتیا ومومي چې د لوست وړ واضح او ښه خط په اسانۍ سره ولیکلای شي او لیک یې پوخ او ښکلی وي (الف ماده، ۲۰ مخ).

بنوونكي باید تل هڅه وکړي چې تر ممکنه حده پر تخته ښکلی او د لوستل کېدو وړ لیک وکړي، ځینې وخت په خط کش سره د تختې په څنډه کې د کوچنیو کرښو ایستل د لیک په ښکلي کولو کې مرسته کوي، زده كوونكي د بنوونكي لیک ځان ته یوه بېلگه بولي او د هغه له مخې یې زده كوي، نو ځکه باید بنوونكي ډېر ښکلی خط ولري او لیک یې پوخ وي، کله چې زده كوونكي دې حد ته ورسېږي چې پخپله وکولای شي

کلمات گډ کړي، جملې ور نه جوړې کړي، نو دوی باید د نکلونو په لیکلو پیل وکړي او له خپله ځانه مقالې او پروگرامونه ولیکي، نه دا چې صرف د ښوونکي پراملا بسنه وشي. د لومړنۍ دورې په پای کې باید زده کوونکي د لیک برخه کې پوره مهارت ولري او په اسانۍ او چټکۍ لیک ولیکلی شي. زموږ موخه داده چې زده کوونکي دې لیک لیکل په هماغه بڼه چې لویان ورته اړتیا لري زده کړي، دوی باید دوستانو او خپلوانو ته لیک ولیکلای شي، پر پاکټ یې پته ولیکلای شي، فورمې ډکې کړای شي، عرض پاڼه، حواله، رسید او ساده یادښتونه ولیکلای شي.

لومړی ټولګی:

په لومړي ټولګي کې د زده کوونکو د لاسونو عضلو هومره چې اړ دي وده نه وې کړي، نو په ښکلي او پوخ لیک د کلماتو لیکل ورته گران وي، نو ښه به وي دوی ته لږ څه پنډ پنسلونه او داسې کاغذ، چې لیکي یې سره لرې وي ورکړل شي، چې حروف لږ څه لوی او په اسانۍ ورباندې ولیکلای شي. تر لیکلو مخکې زده کوونکي یو شمېر لارښوونو ته اړ وي: که زده کوونکو د ورکټون یوه دوره تېره کړې وي، نو هلته یې په رنگه پنسل رنگول زده وي او یو شمېر انځورونه رسمولای شي دا د گوتو په کارولو د قلم نیولو او په نورو مهارتونو کې مرسته کوي. په پیل کې ممکن زده کوونکي حروف په هوا کې صرف انځور کړي او پنسل په لیکنه وڅرخوي، ممکن په خاورو او شگوبیې ولیکي، پر تخته هم لیکل وکړي، نو دا ټولې لیکنې د دوی لومړنۍ لیکنې او د انځورونو بڼه لري، په ښه ډول لیکل ورته گران دي، نو ښوونکی باید د زده کوونکي استعداد ته څېر وي، ځکه د یوه شخص استعداد د هغه د کار په پرمختګ کې ډېر اغېزمن وي، ښوونکی چې په لیکلو او غلط لیکلو کې مرسته کوي او اصلاح کوي یې، زده کوونکي مینه ښيي چې څه ولیکي چې ده ته مفهوم ولري، لکه دده خپل نوم. که دی اړ اېستل شي چې زیات شمېر حروف نقل (کاپي) کړي، نو د لیکلو په برخه کې یې مینه کمیري، ځکه دی هغه څه غواړي چې ده ته مفهوم ولري، دی ډېر مشق او تمرین ته هم اړ دی، چې دا ټول باید په پام کې ونیول شي. لیکل په تمرین او د زده کوونکو په ودې ښه کیږي او پرمخ ځي، لیکل یو د ځنډ مهارت دی، دا په یوه اونۍ، یوه میاشت ان په یوه کال کې نه زده کیږي. ارواپوهان وایي چې کین لاسي زده کوونکي په زور هر ورو په ښي لاس باندې لیکلو ته مه اړ باسي، ځکه د لیک د ځنډني او ځنډني ډک پراو لامل گرځي ان دا چې ممکن زده کوونکي د ژبې له ستونزې سره مخامخ شي، لکه ژبه بند بدل یا د ژبې لکنټ (د ژبې گوډتیا)، خو ورو ورو دې وهڅول شي چې له ښي لاس څخه کار واخلي دا یې په گټه ده، ځکه چې ډېر شمېر سامانونه د ښي لاسو خلکو لپاره جوړ شوي، چې په کین لاس نشي نیول کېدای، که زده کوونکي کین لاسي وي، نو کاغذ باید کینې خواته ورېب (مايل) ونيسي، نو ښوونکي دې وگوري چې هغه په صحیح ډول ږدي او کنه؟

په لیکلو کې ځینې د پام وړ ځانګړتیاوې:

۱. باید ټول حروف په لیکلو کې په یوه بڼه (متحد الشكل) وي.

۲. وضاحت: لیکنه باید واضحه وي.

۳. لیک باید صفا او ښکلی وي.

۴. چټکوالی او اسانې پکې وي.

بايد په ياد ولرو چې ليكل هغه وسيله ده چې يو وگړی خپله مفكوره او عقیده د هغه په وسيله نورو ته بيانوي، نو كه د ليكلو طرز ډېر بڼه وي زده كوونكي له هغه سره ډېره مينه نښي، نو كله چې مينه او دلچسپي وي، هغه ډېر ژر او بڼه زده كېږي.

په لومړيو او دوهمو ټولگيو كې د ليكلو دمهارت وده او دهغې لارې چارې:

بايد ليكلو ته د زده كوونكو مينه وپارول شي، له زده كوونكو سره بايد مرسته وشي چې د خپل نوم ليكل زده كړي، هغه په خپل ميز وليكي، د خپل كتاب پر پوښ يې وليكي، په هغه كوت بند يې وليكي، چې خپلې جامې پرې زړوي او د هغه انځور لاندې چې ده كښلی خپل نوم وليكي... ښوونكي بايد هغه اړتياوې چې موږ ليكلو ته اړ يو زده كوونكو ته وښيي ترڅو زده كوونكي د ليك په اړتيا او موخه پوه شي. د بېلگې په توگه ځينې مهم خبرونه دې پر تخته وليكي، د ورځې نېټه دې وليكي، د نورو زده كوونكو نومونه دي وليكي، د لايقو زده كوونكو نومونه دې وليكي او بيا دې زده كوونكي د هغو لوستلو ته راوبولي، بايد له زده كوونكو سره مرسته وشي هغه ستونزې چې په ليكلو كې لري حل او لري شي، ښوونكي بايد د هغوی ستونزې وپېژني او په خپله شخصاً هغه حل كړي او له هغوی سره دې مرسته وشي چې املايي كلمې او جملې جوړي او ښې وليكي، نوي لغات وليكلای شي او خپله مفكوره وليكلای شي. دوی بايد ودي ته چمتو شي. هغوی ته دې وښودل شي چې سم كيني، لږ څه دې مخ خواته ځان كور كړي بيا دې ليكنه پيل كړي، دومره دې هم نه كړو پېرې چې پزه يې پر پنسل يا كاغذ ولگېږي، خپلې څنگلې دې پر مېز كېږدي، خپل رنگ دي ځان ته نږدې كېږدي، چې هغه ورنه چپه نشي، كاغذ دې ډېر بڼه مخې ته كېږدي او داسې نورې مرستې او لارښوونې. په هره اونۍ كې دې يو ځانگړی وخت ليك ته وټاكل شي چې ښكلی، چټك او واضح ليك پكې زده شي، زيات ليدل شوي چې زده كوونكي د ليكلو په برخه كې خپلې كورنۍ دندې پر مخ نه بيايي، د هغوی املايي غلطۍ نه اصلاح كېږي او د ليك ښكلا ته پام نه ساتل كېږي، نو تر هغو چې د ليك لپاره بېل وخت ونه ټاكل شي، يوازې د قرائت، تاريخ، جغرافيا، املا او د نورو مضامينو په وخت كې نشي زده كېداى او نه وده موندلای شي.

لنډيز:

۱. ليكل بايد له داسې حالت څخه پيل شي چې زده كوونكي ته هدف او مفهوم ولري، لكه پر انځور كړي رسم باندې يې د نوم ليكل.

۲. زده كوونكي بايد د ليكلو له مشق او تمرين څخه مخكې په تحريري بڼو بلد شي، د ښوونځي په لومړيو ورځو كې ښوونكي كولای شي چې د مياشتو نومونه زده كوونكو ته وليكي، د زده كوونكو نمونه وليكي، د هغو كارونو ليكل پر تخته وليكي، چې په هغه ورځ بايد ترسره شي، ځكه چې زده كوونكي بايد په دې پوه شي چې د ښوونكي ليكل شوې كړنې مانا لري او هره ليكنه يوه مانا لري او كړنې او ليكنه په حقيقت كې علامې دي.

۳. په لومړيو وختو كې له زده كوونكو څخه د برياليتوب ډېره هيله نشي كېداى، هغوی ته بايد لومړی وخت وركړل شي چې صرف د تختې له مخې د ښوونكي ليكنې نقل (كاپي) كړي، ځينې زده كوونكي د نورو پر تله په چټكۍ پرمخ ځي، خو ښوونكي بايد له فردي توپيرونو خبر وي.

۴. زده كوونكي بايد وهڅول شي چې له خپله ځانه لنډ نكلونه وليكي.

۵- باید له هرې لارې گټه واخيستل شي او زده کوونکو ته حروف ور وپېژندل شي، لکه لیدل، تعقیبول د کرښو، تلفظ، په گوته یا په قلم پر کاغذ د حرف تعقیب، له اواز سره لیک، له کلمې سره پر تله کول او داسې نور او بیا هره نوې کلمه تر هغو په زده کوونکو تکراراً تلفظ او ولیکل شي چې ډاډه شو پرته له دې چې اصل موډل ته وگوري هغه له یاده لیکلای شي.

۶- په یوه اونۍ کې باید بېلا بېل وختونه د لیک لپاره بېل کړای شي او په هر لوست کې چې د هر مضمون وي د لیک ښکلي کولو ته پاملرنه وشي.

۷- د زده کوونکو د لیک د لیکلو کرښو، فاصله، وضاحت، ښکلا، تنظیم او نورو ته پام وشي.

د دغو ټولو پورته ذکر شویو اصولو او اړونو د ښه ترسره کولو لپاره د بېلگې لپاره د افغانستان لپاره د سویډن کومېټې له خوا خپاره شوي د لومړي، دوهم او درېیمو ټولگيو د لوست کتابونو د لمن لیکونو تمرینونه، هدايات او یادښتونه، چې زیات شمېر یې د ښوونکو لپاره هم دي ډېر گټور بولو، هغه دې ټول په پام کې ونیسي. پر زده کوونکو دې تطبیق او له نوي درس څخه مخکې دې د هغه د اجرا ډاډ ترلاسه شي.

پېنځم څپرکی

په لومړینو ټولگيو کې د خبرو او افادې قوه

ښوونکی باید ددې خبرې په ارزښت ښه پوه وي، چې زده کوونکو ته باید له هماغه لومړي ټولگي څخه د نظر څرگندولو، خبرې کولو او موخو ښودلو وخت ورکړل شي، ځکه له هغه څخه ښوونځي ته له راتگ څخه څلور کاله مخکې هر وخت د خبرې کولو هېله شوې، خو اوس اړ کیږي چې په ټولگي کې غلی کيني، نو دا ورته دروند تمامیږي، هغوی اړتیا لري چې خبرې وکړي او خپل نظریات څرگند کړي. یو ښه ښوونکی له هماغه لومړي ټولگي څخه زده کوونکي په دې روږدي کوي، چې مخکې له خبرې کولو خپل لاس اوچت کړي او اجازه واخلي، د خبرو په پر مهال دې نوبت په پام کې ولري، د بل د خبرو پر وخت باید په درناوي خبرو ته غوږ ونیسي. یو بد میلان چې ان په لویانو کې لیدل کیږي دادی، چې غواړي ټول په یوه وخت کې خبرې وکړي او هر یو غواړي له بل څخه په لور غږ خبرې وکړي، دا کار په ټولگي کې د ننه د مناقشاتو پروگرام له ستونزو سره مخامخولای شي، خو منظم مناقشات د ډېرې ښې روزنې بنسټ جوړوي، هېڅ جرگه، غونډه او مجلس تر هغو نشي جوړېدای ترڅو د خبرو نوبت په پام کې ونه نیول شي، ښوونکی دې د

زده کوونکو اړتیا خبرو کولو ته په پام کې ولري او دغې اړتیا ته ځواب ووايي او تسکین ورکړي، یعنې یوه موضوع غوره شي بیا دې زده کوونکي د هغې په اړه خبرو او مناقشې ته په نوبت وبلل شي او زده کوونکي دې وهڅول شي، چې د افادې قوه ښه وروزي، مناسبې کلمې وکاروي او په طبیعي بڼه خبرې وکړي، هڅه دي وشي چې د زده کوونکو خبرې غوڅې نه کړو. ځینې ښوونکي ټول لیک لوست زده کړي او ښوونه روزنه صرف د درسي قرائت او کتاب متن پورې تړي، دوی صنفی مناقشې ته نه وخت ورکوي او نه ارزښت ورکوي، یوازې کتاب په زده کوونکو حفظوي، هغوی وپره لري چې د زده کوونکو پوښتنو ته به ځواب ونشي ویلای، نو ښوونکی باید په پرلپسې ډول مطالعه وکړي چې له ورځنیو پېښو څخه خبر وي، که ښوونکی سره له دې هم کومې پوښتنې ته بې ځوابه شو، نو په صداقت او صراحت دې ووايي چې نه پوهېږم، خو بله ورځ به معلومات حاصل او ځواب راوړم او دادې وښيي چې په نړۍ کې هېڅوک په ټولو خبرو نه پوهیږي، ان دا چې زده کوونکي دي ټول دغې پوښتنې ته راووبولي او ورته ودې وایي چې دا خو ښه پوښتنه ده او د کورنۍ دندې په ډول دې هغوی ته وسپاري، مقصد دا چې د زده کوونکو د پلټنو او کنجکاوۍ حس باید وپارول شي، ځینې وخت ځینې پوښتنې څو څو ځوابونه لرلای شي او ممکن هر زده کوونکی یې په بېلې بېلې نظریې وړاندې کړي، نو زده کوونکو ته دې وښودل شي چې هر څوک حق لري د یوې موضوع په اړه بېلا بېل نظرونه ورکړي دا د ښې روزنې یو بل اړ دی، خو شرط دادی چې له موضوع څخه بهر نه شي او په بې ارزښته خبرو وخت ضایع نه کړي، دا ډول زده کول او تجربې د زده کوونکو په راتلونکي ژوند کې غوره اغېزه لري.

په لوړو ټولگيو کې افاده او خبرې کول :

لکه چې وویل شول په لومړنیو ټولگيو کې مهم هدف دادی چې :

۱- د زده کوونکو چمتو کول دې ته چې په لیکلي یا شفاهي نظریاتو او مفکورو باندې ښه پوه شي او هغه بېرته ښه افاده کړای شي.

۲- دوی وکولای شي پر هغه څه چې پوه دي هغه نورو ته یا افاده کړي یا یې ولیکي.

۳- زده کوونکو ته مورنۍ ژبه گرانول او له هغې سره مینه پیدا کېدل، له مطالعې او لوست سره د هغوی د مینې راپارول او د کتابونو، مجلو او اخبارونو لوستلو ته هڅول.

۴- دمورنۍ ژبې د ویونو په مانا پوهول، د لیک لوست ښه والی، د هغوی د لغاتو د ذخیرې زیاتول او د ژبې بډایول.

موږ باید په ښوونه او روزنه کې خپل راتلونکي اهداف او موخې په پام کې ونیسو، د بېلگې په ډول دا باید له موږ سره مطرح وي، چې ایا زده کوونکي به مثلاً شل کاله وروسته زموږ له درس څخه څه گټه واخلي؟ هغه باید لیک او لوست وکولای شي، دخپل هېواد د پرمختگ، حکومتي چارو او نورو مسلو په اړه ډېر ښه وپوهیږي. دوی باید په دې و توانیږي چې خپلې مفکورې په ښه ډول ارایه کړای شي، نو ځکه نن ورځ موږ هغه څه ورته ښایو چې - باورته اړ دي.

اوس به را شو د لوړو ټولگيو په اړه: سره له دې چې دلته زده کوونکو لیک لوست زده کړی وي، خو په پوره ډول نه وي، که ددغو ټولگيو ښوونکو مسلکي روزنه نه وي ترلاسه کړي، امکان لري زیات شمېر زده کوونکي لوست د توتي په شان میخانیک ضبط او یاد کړي پرته له دې چې په مفهوم یې پوه شي، په تېره

چې د دغو ټولگيو مضامين زيات شمېر يې مهم دي، لکه : ساينسي مضامين (کيميا ، رياضی ، بيولوژی...) ټولنيز مضامين ، لکه : (تاريخ ، جغرافيه او نور) دي . دوی ان دا چې ممکن تر اوسه لا د لوست پړوخت گوته پر کرښه کاري او د شونډو په خوځولو په لوړ غږ کرښې ولولي ، چې دا ناوړه عادت دی . که وغواړو دا ډول زده کوونکي چې اوس لوی لوی هلکان او نجونې دي او موږ ورسره مرسته کوو ، نو بايد له دوی څخه داسې ماهر لوستونکي جوړ کړو چې د لوست پړوخت مفهوم او مانا ترلاسه کړي ، نو لومړی به دوی لوست ته وهڅوو چې د مانا اخیستو په برخه کې د دوی علاقه او دلچسپي را پيدا شي ، دلته د زده کوونکو د معلوماتو افق پراخېږي ، دوی دا وخت د دنيا د براعظمو په اړه کتابونه لولي ، نو کله چې دوی غواړي د نړۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي ، علاقه يې نوره هم زياتېږي ، چې د نورو هېوادونو او نورو خلکو په اړه پوه شي ، لوست يوازې د پښتو او دري ژبې لوست نه دی ، بلکې نور مضامين هم د ښوونې او روزنې مهمه برخه جوړوي ، چې د دغو مضامينو د مطالعې ساحل ، اسباب او وسايل هم سره توپير کوي .

د بېلگې په ډول د هريوه مضمون په اړه لاندې بېلابېل فعاليتونه ترسره کېدای شي :

جغرافيه	تاريخ	ساينس
---------	-------	-------

د نقشې مطالعه	د موزيمونو کتنه	مطالعاتي راپورونه او ليکل
د نقشو جوړول	مطالعاتي راپورونه	تجربې ترسره کول
د گرافونو رسمول	دمشهورو خلکو ژوند ليک کتل	نمايشات
د چارټونو جوړول	تاريخي گراف جوړول او نور	لابراتوارونه
د راپورونو ليکل او نور		د علمي تجربو د يادداشت کتابچې

په لوړو ټولگيو کې اکثراً لوست په گروپي بڼه نه وي ، بلکې په انفرادي ډول وي ، خو دلته هم دنويو اصطلاحاتو او لغاتو پېژندل ضرور دي او هغه څه چې لولي بايد پر هغو پوه شي . د چارټ ، نقش ، گراف او نور د لوست په برخه کې هم د لوست مهارت مهم او ارزښتمن دی ان دا چې د اخبار د کتنې او مطالعې پر وخت درست او صحيح لوستل خاص ارزښت لري او دا بايد د لوړو ټولگيو د درسي فعاليت يو جز شي . ځکه د اخبار لوستل د معلوماتو په زياتوالي کې رول لري ، ددې په لوستلو دوی له تاريخ ، جغرافيه ، د هېواد له حالاتو او نورو څخه خبرېږي ، د خپل هېواد له صادراتو او وارداتو څخه خبرېږي ، له قوانينو او مقرراتو خبرېږي ، په ملگرو ملتونو کې د خپل هېواد نماينده پېژني ، په نورو هېوادونو کې د خپل هېواد سفيران پېژني ، که زده کوونکي دا وخت له اخبار لوستلو سره عادت شي ، نو خپل دا عادت ټول عمر ساتي په دې توگه له درسي کتابونو سره دوی ته نور درسي ممد يا درسي مرستندوی مواد ډېر ضرور دي .

که په ځينو سيمو کې پښتو ژبو زده کوونکو ته پارسي او پارسي ژبو زده کوونکو ته پښتو ښودل کېږي ، نو دا ډېر اسانه ده ، ځکه يو خو د دواړو ژبو الفبا عين الفبا ده ، بل دا چې په دواړو ژبو کې ليک له ښې خوا ترسره کېږي او زيات شمېر لغات شريک دي ، نو د دوهمې ژبې په زده کړه کې بايد لاندې مهارتونه په پام کې ونيول شي :

- په لوستلو کې پرته له دې چې ژبه په نظر کې ونیول شي، دا مهمه ده چې له هغه څخه مفهوم یا مانا واخېستل شي، نو دې موخې لپاره لاندې پړاوونه ضرور دي.
- ۱- زده کوونکي باید اړ شي چې د لوستلو په ترڅ کې مانا او مفهوم ته ډېر ښه ځیر شي.
  - ۲- دوی باید له لوستلو کېدونکو متنونو څخه د لوست پر وخت د واقعاتو او پېښو تسلسل او پرلپسې والی تعقیب کړي او اصلي مفکوره ذهن ته وسپاري.
  - ۳- مهم تشریحات یادداشت کړي.
  - ۴- هغه څه چې لوستي یې دي د هغه نتیجه په یو دوه جملو کې خلاصه کړای شي.
  - ۵- د هغو ټولو هداياتو تعقیب او عملي کول، چې د لیکنې په پای کې راغلي.
  - ۶- ښه به وي لوستل د کره کتنې په ښه وي یعنې تنقیدي اړخ ولري او مواد یې ارزیابي شي.
  - ۷- لږ څه لوستل او بیا د هغه په اړه سوچ کول.
  - ۸- د خپلو شخصي تجربو په رڼا کې د لوستل شویو مطالبو څېړنه.
  - ۹- د اخبار د لوست پر وخت د حقایقو تغیر او پېژندل.
  - ۱۰- د مهمې مفکورې لپاره د لوست پای ته رسول.
  - ۱۱- د مقایسې او پرتلنې په موخه لوست، مثلاً په عین موضوع کې د دوو بېلابېلو خبرونو کتل او بیا د هغو پرتله کول.
  - ۱۲- د قرائت شویو موادو په یاد ساتل.
- په دې ډول د پورته موادو په تطبیق سره مور کولای شو، چې په لوړو ټولګیو کې د زده کوونکو مهارت لوړ بوځو او د دوی د معلوماتو سطحه او چټه او مطالعه یې اغېزمنه شي.

په لوړو ټولګیو کې د لیکنې افادې ښه والی:

د ژبښوونې یوه مهمه موخه داده چې د زده کوونکو د لیکنې (تحریرې) افادې قوه ځواکمنه او ښه شي. لیکل کېدونکي درسونه دغې موخې ته د رسېدو لپاره ډېر ښه وسایل دي. د پوهنې وزارت د لومړنیو زده کړو پروګرام همدا وړاندیز لري چې که زده کوونکي کوم وخت دخپلو لیدنو کتنو پایلې په لیکلي ډول بیانوي، نو دوی باید وهڅول شي ترڅو خپل ابداعي او شخصي احساسات څرګند کړای شي او په لیکلي ښه یې وړاندې کړای شي (۲ ماده، ۸ مخ).

ان دا چې زده کوونکو ته وخت ورکړي چې په ګډه توګه په لیکلو کې برخه واخلي، چې په دې ډول زده کوونکي ښه زده کولای شي او رهنمایي یې اسانه کیږي. ښه به وي چې د بېلګې په ډول ښوونکی د ښوونځي له ورځنیو پېښو څخه ګټه واخلي، زده کوونکي د هغو لیکلو ته وهڅوي، له ورځنیو پېښو څخه یادداشت ولیکي او ساده مسایل په لیکلي ښه راوړي، خو د لوړو ټولګیو لپاره بیا لاندې وړاندیزونه صورت نیولای شي:

۱. هغه ټول ارونه چې د همدې رسالې په لومړۍ برخه کې وويل شول، بايد هغه ټول تر کار لاندې ونيول شي.
۲. ښه به وي د زده کوونکو له خوا ډېر ساده نکلوونه وليکل شي.
۳. د لوست په اړه بېلا بېلې مقالې پخپله د زده کوونکو له خوا وليکل شي.
۴. ډېر لنډ لنډ ډيالوگونه او لنډ ډارمونه د زده کوونکو له خوا وليکل شي.
۵. د عرض پاڼو، اسنادو، اعلانونو او نورو ليکل.

زده کوونکي د خپلې مورنۍ ژبې په کارولو کې ډېرو تمرینونو ته اړتیا لري، هغوی باید ولولي، وليکي، جملې جوړې کړي او خپله پوهه په کار واچوي او ښوونکي دې ورته املا ووايي او دوی وهڅوي چې نوي لغات په جملو کې وکاروي. هغه بډای گنج چې له پخوا په دې برخه کې موږ ته را پاتې دی، هغه د ديني لارښوونکو، علماوو او پېشوايانو ويناوې او ليکلي اثار، د کلاسيکو شاعرانو ديوانونه، د مورخينو اسناد او نور دي، دغو ټولو خپل افکار په ليکلې بڼه موږ ته را پرې ايښي او موږ ته لوی ثروت دی، د دوی ځينې اشعار ډېر لوړ ارزښت لري، چې د ډېرو اوږدو کلونو په ترڅ کې دخلکو له خوا منل شوي او خلک يې په هر ځای کې وايي او يادوي يې. دا ادبي مضامين تر اوسه الهام بخښونکي دي، خو بايد په ياد ولرو چې دغو اکثره ليکنو پخپله دخلکو له احساساتو منشا او ريښه نيولې، نه دا چې هغوی ته املا ويل شوې وي، نن هم موږ اړ يو زده کوونکي وهڅوو چې خپل احساسات او مفکورې پخپله وليکي او په دې برخه کې پياوړي شي، ممکن په لومړيو وختونو کې به د زده کوونکو ليکنې بډايې نه وي، خو ورو ورو به ښې شي. څوک څه پوهيږي چې دنن ورځې د څلورم ټولگي يو زده کوونکی چې خپل احساسات اوس په ضعيفه بڼه ليکي بله ورځ لوی شاعر شي. ان دا چې په لومړنيو ټولگيو کې هم زده کوونکي کولای شي ځينې لنډې کيسې او نکلوونه وليکي، لومړی دومره زيات وده نه کوي، چې کلمات په ښه توگه وکاروي نو ښوونکی دې ورته اصلاح کړي، بيا که دا ټولې سره يو ځای شي، نو زده کوونکي ورته ډېر خوشحاليږي او دا به دوی ته ډېر د وياړ ځای وي چې د دوی ليکنې ټولې شي، نو دوی به يې څو څو واړه لولي. ښوونکي بايد زده کوونکي داسې وروزي چې خپل ټول احساسات په کار واچوي، ځکه چې په دې ډول دوی له خپل شاوخوا او چاپيريال څخه ډېر ښه خبريږي او معلومات يې زياتيږي، کېدای شي ښوونکي له زده کوونکو څخه پوښتنه وکړي چې د دوی لپاره ډېره ښه بوختيا او مصروفيت کوم دی او له څه شي سره مينه لري؟ يا دا چې ايا هغه ډېر ښکلې څيز چې تر اوسه مو ليدلی څه شی دی؟ يا هغه څه چې په نړۍ کې دوی ته ډېر په زړه پورې دي هغه کوم شی دی؟ يا دا چې کوم شی چې تاسو ته ډېر مهم برېښي د هغو په اړه خبرې وکړي او څه وليکي او دا هم وليکي چې ولې دا ورته ډېره مهمه ښکاري. ځينې وخت کېدای شي زده کوونکو ته وويل شي چې دخپلو شاوخوا شيانو او پېښو په اړه څه وليکي يا کومه پېښه يې چې ليدلې د هغې په اړه څه ووايي، کېدای شي ښوونکي بېلا بېلې په زړه پورې پېښې زده کوونکو ته د مقالو لپاره غوره کړي، د بېلگې په ډول د الوتونکو د مهاجرت په اړه چې منی يوې خواته ځي او پسرلی بېرته راځي يا د اوبنانو د کاروان سفر هم يوه په زړه پورې مقاله جوړوي، کېدای شي زده کوونکي پخپله خوښه يوه موضوع غوره کړي او هغه وليکي يا يې بيان کړي، خو ښوونکي دې ورته عمومي لارښوونې وکړي. زده کوونکي بايد په خپل ښوونکي ډاډه وي او په دې هم ډاډه ولري چې ښوونکي يې دوی نه رتي او نه هم د دوی په ليکلو پورې ځاندي. دوی بايد ډاډه وي چې ښوونکي د دوی ليکنې هڅوي او هغوی ته درناوی کوي او ستايي يې او

هڅول يې ښه دي. ان دا چې زده کوونکي دي وهڅول شي چې پخپله خپلې غلطۍ ومومي که ښوونکي خو خو ځايه د دوی په ليکنه کرښه وکارې او هغه ورته غلطه ثابته کړي، نو ممکن زده کوونکي ناهيلي شي او بيا به هېڅکله څه ونه ليکي، خو که ددې پر ځای ورته وويل شي چې عين موضوع، په څه ډول ډېره ښه ليکل کېدای شي، نو زده کوونکي بيا هم ليکي او بيا يې هم ليکي او ښه يې ليکي.

د لوړو ټولگيو زده کوونکي کولای شي خپلې ديوالي جريدې، پخپله جوړې کړي او په هغو کې د خپل ښوونځي اخبار څرگند کړي. پورته ذکر شوې لارې او له دوی سره يو شمېر نور روشونه دي، چې زده کوونکي په ښه ليکلو کې روزي او وده ورکوي.

وينا (تقريري افاده):

هغه څه چې د ليکنې (تقريري افادې) په برخه کې وويل شول هماغه ټکي د وينا يا د تقريري افادې په اړه هم اغېزمن او ضرور دي او همداسې ارزښت لري، په دې برخه کې چې کومه موخه په پام کې ده هغه داده چې بايد زده کوونکي داسې وروزل شي چې وکولای شي په راتلونکي کې خپل افکار او نظريات ډېر ښه افاده کړای شي او په وينا کې يې څرگند کړای شي. د لومړنيو زده کړو په برخه کې بايد د وينا ښه روزلو لپاره لاندې اهداف تعقيب شي:

۱. ددې ټکي په کلکه په پام کې نيول چې زده کوونکي غواړې خبرې وکړي او خپل افکار څرگند کړي او ښوونکي بايد ددې وخت ورکړي.

۲. د افادې قوه هغه وخت ښه وده مومي چې زده کوونکي په ښوونځي کې له داسې فرصتونو سره مخامخ شي چې په طبيعي ډول خبرو ته اړتيا پېښه شي او دوی ته د وينا ضرورت پيدا شي.

۳. د يوې موضوع ښه افاده په دې پورې تړلې چې په موضوع ښه پوهه موجوده وي.

۴. زده کوونکي هغه وخت ښه افاده کولای شي چې د خپلو سترگو ليدلې پېښې پر شرحې سربېر خپله هم څه څرگندوني پرې زياتې يا و اضافه کړي.

۵. بايد هڅه وشي چې زده کوونکي هر تعبير او افاده په خپل خپل ځای وکاروي.

۶. کله چې زده کوونکي د يوې موضوع د بيانولو او څرگندولو لپاره گومارل کېږي، نو د دې اړ شي چې د مربوطه موضوع په اړه لازم لغات ومومي او هماغه لازم کلمات وکاروي.

۷. ښوونکي بايد دې ټکي ته څېر شي چې زده کوونکي خپله افاده په مناسبه، صحيح او طبيعي ډول ترسره کړي، چې هغه څه ټول ووايي کوم چې دده مافی الضمير کې دي.

۸. کله چې زده کوونکي د کوم څه په اړه خبرې او وينا کوي، نو هغوی ته دې وخت ورکړل شي چې موضوع منظمأ او پرته له ځنډه او د خبرو له پرې کېدو افاده کړي.

د مذاکرې او مباحثې (خبرو اترو) په اړه ځينې وړاندېزونه:

۱. ښوونکي، زده کوونکي ته وخت ورکوي چې د مباحثې د ټولو شرايطو په پام کې نيولو سره د ښوونځي يا وروځني ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.

۲. د علمي سير او خپلو ليدنو کتنو څرنگوالي بيان کړي.

۳. د کورنۍ يا سفر په اړه خبرې کول.

۴. له راډيو څخه يې اورېدلې ويناوې بيان کړي.

۵- باید په کلکه زده کوونکي دې ټکي ته پام وکړي چې په خپل وار وروسته له اجازې څخه خبرې وکړي او هېڅکله د نورو خبرې اخلاص نه کړي.

اخځليکونه:

- ۱- حکيم، گل رحمن: د ارواپوهنې ښوونځي د کور د خپرونو څانگه ۱۳۷۸ المریز کال پېښور.
- ۲- حکمتي خپرنوال جلات خان د ښوونکي غږ عرفان مجله (۱۳۷۰ کال د غبرگولي او چنگاښ دويمه گڼه ۴۰-۴۵ مخونه.
- ۳- حميدي، عبدالشکور: سيستم تعليم و تربيه در دوره های ابتدایی متوسط و ثانوی، عرفان مجله، پورته ياده شوي گڼه ۱۸-۳۰ مخونه.
- ۴- روهي، محمد صديق: د زده کړې ځينې عمومي پرنسيپونه عرفان مجله د ۱۳۶۱ کال د تلې اوومه گڼه ۱-۹ مخونه.
- ۵- ژواک، محمد دين: د پښتو د زده کړې لارې عرفان مجله ۱۳۴۹ د غبرگولي او چنگاښ درېيمه او څلورمه گڼه ۷-۹ مخونه.
- ۶- کونفورث موريس او نور زبان تفکر و شناخت د فيروز شيروانو ژباړه ۱۳۴۰ المریز کال د کابل چاپ.
- ۷- ورد ليک: اصول تدريس ارت لسان د هاشم ژباړه د ښوونې او روزنې موسسه ۱۳۴۴ کال، کابل (گستتري چاپ).
- ۸- د سويدين د کومپټي بېلا بېل درسي کتابونه چې همدا اوس د هېواد په يو شمېر سيمو کې تدريسېږي.
- ۹- درسي لکچر نوټونه (۱۳۷۷-۱۳۷۸ او ۱۳۷۹) کلونه کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي.
- ۱۰- د گڼ شمېر سيمينارونو د مقالو مجموعې چې د بېلا بېلو هغو موسسو له خوا جوړ شوي چې اوس اوس د افغانستان د ښوونې او روزنې په اړه کار کوي او ددغې رسالې ليکوال د ځينو دغو سيمينارونو غړيتوب درلود.

۱۱. word laic the Teaching of language U.S.A1978.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**